

KULTTUURIYMPÄRISTÖN ANALYYSITYÖKALUN TESTAUS OULASKANKAAN ALUEELLA

Tiivistelmä

Laajoille, epäyhtenäisille rakennuskokonaisuuksille ei ole olemassa selkeää rakennusperinnön inventointimenetelmää. Perinteinen rakennushistoriaselvitys soveltuu yksittäisiin rakennuksiin tai pieniin rakennusryhmiin, ja maisemaselvitys puolestaan laajimmillaan maakunnan tason inventointiin. Tämän diplomityön tavoitteena on testata ja tarkastella DIVE-menetelmän soveltuvuutta rakennetun kulttuuriympäristön inventointiin laajalla alueella, jossa on epäyhtenäistä rakennuskantaa. Kohteeksi on valittu Oulaskankan sairaala-alue Oulaisista.

Kulttuuriympäristön analysointiin kehitetty DIVE-menetelmä koostuu neljästä päävaiheesta, jotka ovat kuvailu, tulkinta, arvottaminen ja toteutus. Tämän diplomityön kuvailu- ja tulkintavaiheissa on tutkittu yleisesti Oulaskankaan historiaa ja nykytilannetta, mutta arvottamisen kohdalla sekä esittäessä toteutusvaiheen suosituksia on keskitytty alueella sijaitsevaan vanhaan parantolaan.

Johtopäätöksenä on, että DIVE-menetelmä soveltuu kohtuullisen hyvin käytettäväksi laajalla alueella, jossa on epäyhtenäistä rakennuskantaa. DIVE-menetelmän hyödyt nousivat esille prosessimaisessa etenemistavassa ja tiedon esittämisessä helposti luettavassa muodossa. Menetelmän etuihin kuuluu myös se, että sitä voidaan käyttää eri mittakaavatasoilla ja tarkastelutasojen määrä voidaan valita itse. Lisäksi menetelmän joustavuus tuli esille siinä, että DIVE-menetelmässä keskitytään näkyvien kerrosten tulkitsemiseen, mikä auttaa käsiteltävän tietomäärän hallitsemisessa.

Diplomityössä havaittiin, että DIVE-menetelmän heikkoudet painottuvat arvottamis- ja toteutusvaiheisiin. DIVE-menetelmässä arvottamisen kriteeristö on suppea, sillä se on rajattu tieto-, elämys- ja käyttöarvojen tarkasteluun. Lisäksi suositusvaiheessa laadittavien toimenpide-ehtotusten tarkkuus ja mittakaavataso, jolle ne kohdistetaan, voivat vaihdella. Suositusten kohdistaminen voi olla haastavaa, sillä ne voivat olla joko liian yksityiskohtaisia tai yleispiirteisiä.

Perustiedot

<i>Yliopisto</i>	Oulun yliopisto
<i>Tiedekunta</i>	Teknillinen tiedekunta
<i>Koulutusohjelma</i>	Arkkitehtuurin yksikkö
<i>Opintosuunta</i>	Arkkitehtuurin historia
<i>Työn laji</i>	Diplomityö
<i>Tekijä</i>	Aino Valtavaara
<i>Työn nimi</i>	Kulttuuriympäristön analyysityökalun testaus Oulaskankaan alueella
<i>Työn ohjaaja</i>	Anu Soikkeli
<i>Merkkimäärä</i>	87 592
<i>Avainsanat</i>	DIVE-menetelmä, Oulaskangas, puuparantola, reservikomppania
<i>Päiväys</i>	26.05.2021

Alkusanat

Diplomityössä on oivallinen mahdollisuus oppia jotain uutta ennen valmistumista. Halusin tarttua tähän tilaisuuteen ja tutustua itselleni uuteen DIVE-menetelmään. Oulaskankaan sairaala-alue valikoitui tutkimuskohteeksi niin ikään oman mielenkiintoni vuoksi. Monet sukulaistani ovat olleet töissä Oulaisten parantolassa, ja lapsena olen saanut kuulla sukulaisteni kokemuksia alueesta. Tätä kautta minulle heräsi mielenkiinto ymmärtää Oulaskankaan sairaala-alueen kehittymisen vaiheita.

Tämä diplomityö on syntynyt keväällä 2021 koronapandemian ja -rajoitusten vallitessa. Oli yllättävää huomata, miten haavoittuvainen yhteiskunta yhä 2020-luvulla on leviävien tautien keskellä. Silti tautien leviämisen torjumiskeinot ennen rokotuksia ovat hyvin samanlaisia kuin vielä 1900-luvun alussa. Tuberkuloosin vastustamisessa käytetyt ysköspullot ovat vaihtuneet korona-ajan maskeihin.

Haluan kiittää ohjaajaani Anu Soikkeliä ja läheisiäni tuesta diplomityön tekemisen aikana. Anu on jaksanut ohjata työtäni rakentavan kriittisesti ja lempeän kannustavasti. Perheelleni haluan osoittaa kiitokset yhteisistä ruokailuhetkistä ja mieltä virkistävästä ulkoiluista. Arkkitehtuurin opintojeni loppuunsaattaminen on edustanut minulle maaliviivaa, johon yksi vaihe nuoren ihmisen elämässä päättyy. Nyt on aika uudelle elämänvaiheelle.

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	1
Alkusanat.....	2
Sisällysluettelo	3
1. Johdanto	4
1.2 Käytetyt aineistot ja aikaisempi tutkimus.....	5
2. DIVE-menetelmä	6
3. Oulaskankaan alueen synty	9
3.1 Reservikomppania-aika	9
3.2 Puuparantola-aika	12
3.3 Keskusparantola-aika	16
3.4 Aluesairaala-aika	19
4. Oulaskankaan nykytilanne	24
4.1 Asema kaupunkirakenteessa	27
4.2 Kaavoitus- ja suojelutilanne	33
4.3 Oulaskankaan rakennukset	37
5. Puuparantolan arvottaminen.....	43
6. Suositukset puuparantolalle	47
7. Johtopäätökset ja pohdinta	50
8. Kirjallisuus ja lähteet	53
8.1 Kuvälähteet	56

1. Johdanto

Arkkitehtuurin opintojen aikana olen jäänyt kaipaamaan näkökulmaa rakennusperinnön tarkasteluun alueatasolla. Monet kurssit ovat painottuneet yksittäisen rakennuksen tutkimiseen. Oma tiedonjanoni on laukannut tästä eteenpäin. Miten yksittäinen rakennus on osa ympäristöään ja miten sen ympäristö on kehittynyt? Mitä merkkejä on jäljellä alkuperäisestä ympäristöstä ja miten rakennus nykyään siihen istuu? Kesällä 2020 ollessani Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen harjoittelijana törmäsin sattumalta kulttuuriympäristöjen analysointiin kehitettyyn DIVE-menetelmään ja päätin, että tätä menetelmää haluan vielä opintojeni aikana kokeilla.

Laajoille epäyhtenäisille alueille ei ole olemassa selkeää rakennusperinnön inventointimenetelmää, minkä olen kokenut haasteeksi. Inventoinnilla tarkoitetaan olemassa olevasta rakennuskannasta tehtävää kartoitusta, joka tehdään suunnittelun ja tutkimuksen pohjaksi (Kivilaakso, 2010, s. 8). Perinteinen rakennushistoriaselvitys soveltuu yksittäisiin rakennuksiin tai pienehköihin rakennuskokonaisuuksiin (Sahlberg, 2010, s. 9), ja maisemaselvitys puolestaan laajimmillaan maakunnan tason inventointiin (Nyman, 2013, s. 13).

Tässä työssä testattava DIVE-menetelmä asettuu rakennushistoriaselvityksen ja maisemaselvityksen väliin. DIVE-menetelmä on kulttuuriympäristöjen analysointiin kehitetty työkalu, joka prosessimaisena menetelmänä koostuu kuvailu-, tulkinta-, arvottamis- ja toteutusvaiheista (Riionheimo & Ehrström 2013). Diplomityöni tavoitteena on testata DIVE-menetelmän soveltuvuutta rakennetun kulttuuriympäristön inventointiin laajalla alueella, jossa rakennuskanta on arkkitehtuuriltaan, materiaaliltaan, iältään ja sijoitteluperiaatteiltaan epäyhtenäistä. DIVE-menetelmän merkitystä kulttuuriympäristön analysointityökaluna avaan tarkemmin luvussa 2.

Valitsin Pohjois-Pohjanmaalla Oulaisten kaupungissa sijaitsevan Oulaskankaan sairaala-alueen tutkimuskohteeksi siksi, koska siellä on monipuolisesti eri-ikäisiä rakennuksia. Oulaskankaan historia sairaanhoidon parissa ulottuu 1900-luvun alkuun. Vuonna 1914 alueelle perustettiin entiseen reservikomppanian miehistörakennukseen parantola, joka edustaa alueen vanhinta rakennuskantaa. Tässä työssä viitataan edellä mainittuun parantolaan Oulaisten vanhana parantolana tai puuparantolana. Parantolan perustamisen jälkeen sairaanhoidon vaatimat tilat ovat muovautuneet 1900- ja 2000-luvuilla tehtyjen muutosten myötä sairaalakompleksiksi.

Työssäni tarkastelen yleisesti Oulaskankaan sairaala-alueen historiaa ja nykytilannetta, mutta tarkennan puuparantolaan arvottaessani aluetta sekä esittäessäni alueelle suosituksia. Vaikka myös työni loppuosassa tarkennan parantolaan, mikä on käyttämäni menetelmän soveltamisessa sallittavaa, on perusteltua tutkia aluksi koko aluetta, koska rakennus on aina osa laajempaa ympäristöä. Kulttuuriympäristön ymmärtäminen ja arvostaminen luovat pohjan kulttuuriympäristön

kestävälle käytölle, ja parhaimmillaan hyvin hoidettu kulttuuriympäristö voi edistää paikkakunnan tunnettavuutta ja elinvoimaa (Antikainen ym., 2018, s. 44-45).

1.2 Käytetyt aineistot ja aikaisempi tutkimus

Tutkimusaineistoni koostuu kirjallisista lähteistä, haastatteluista sekä kenttä- ja arkistokäynneistä. Olen haastatellut Oulaskankaan eläkkeellä olevaa kiinteistöpäällikkö Mauno Mikkolaa sekä Kiinteistö Oy Medikomppanian toimitusjohtaja Marko Penttilää. Hyödyntämiini arkistoihin lukeutuvat Kansallisarkiston Oulun toimipiste ja Oulaskankaan sairaalamuseo. Kuva-aineistoa etsin Finna-tietokannasta, Oulaskankaan sairaalamuseosta ja yksityishenkilöiden kuva-albumeista. Kartta-aineistot ovat puolestaan peräisin Maanmittauslaitoksen vapaan lisenssin aineistoista. Lisäksi olin suunnitellut workshop-tilaisuutta, josta jouduin luopumaan koronapandemian aiheuttamien rajoitusten vuoksi.

Nojaudun työssäni aiemmin julkaistuihin tutkimuksiin ja selvityksiin. Kirjallisuuden saralla Oulaisten historiaa on käsitellyt Harri Turunen (1986) teoksessaan ”Oulaisten historia 1860-luvulta 1980-luvulle”. Kirjassaan Turunen tarkastelee Oulaskankaan aluetta eli Kasarminmäkeä siltä ajalta, kun alue oli vielä reservikomppanian käytössä. Oulaisten parantola-aikaan puolestaan keskittyy Sirkka Törrösen (1984) kirja ”Oulaisten Keuhkotautisparantolasta Oulaskankaan sairaalaksi 1914-1984”. Näille molemmille teoksille on yhteistä se, että ne on julkaistu 1980-luvulla, joten ne eivät kata Oulaisten tai Oulaskankaan käännteitä viimeisten 40 vuoden ajalta.

Oulaskankaan alueesta on olemassa muutamia 2010-luvulla laadittuja selvityksiä. Pohjois-Pohjanmaan liiton (2015) rakennetun kulttuuriympäristön inventointi on hyvä peruskoonti alueesta, mutta se on muutamien rakennuksien käyttötarkoitusten ja ympäristön nykytilan kuvailun osalta osittain vanhentunut. Kaikista uusin selvitys on FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy:n laatima ”Rakennetun kulttuuriympäristön selvitys ja inventointi”, joka on laadittu vuonna 2019 Oulaisten kaupungin toimeksiannosta keskustan osayleiskaavan päivityksen yhteydessä (Tolppanen & Lampinen, 2019). FCG:n inventointi ei kuitenkaan tuo lisäarvoa tälle tutkimukselle, koska sen teksti nojaa vahvasti Pohjois-Pohjanmaan liiton inventointiin. Sisällöltään FCG:n teksti on yhteneväinen Pohjois-Pohjanmaan liiton tekstin kanssa.

2. DIVE-menetelmä

Tutkimusmenetelmäksi olen valinnut DIVE-menetelmän, joka on kulttuuriympäristöjen analysointiin kehitetty työkalu. Tässä luvussa esittelen kulttuuriympäristöön ja rakennettuun kulttuuriympäristöön liittyvät käsitteet. Sen jälkeen kerron DIVE-menetelmän syntytaustoista, prosessimaisuudesta sekä tavastani soveltaa sitä diplomityössäni. Tässä työssä DIVE-menetelmä on ennen kaikkea apuväline asioiden käsittelyssä eikä itseisarvo. Lopuksi kerron, miten ja miksi olen rajannut tutkimustani.

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ympäristöä, joka on syntynyt ihmisen toiminnan tuloksena. Tällaisiin ympäristöihin luokitellaan rakennukset ja rakennetut alueet lähiympäristöineen. Myös maisemat, joissa on havaittavissa ihmisen kädenjälki, ovat kulttuuriympäristöä. Lisäksi ihmisten tekemät muinaiset rakenteet ja muodostelmat, jotka ovat säilyneet maisemassa, maaperässä tai veden alla, ovat kulttuuriympäristöä. (Ympäristöministeriö, 2019)

Kulttuuriympäristöä rajatumpi käsite on rakennettu kulttuuriympäristö tai rakennusperintö, joka tarkoittaa kaikkia ihmisen tekemiä rakennuksia, rakennettuja alueita ja rakenteita. Rakennusten sisä- ja ulkotilojen lisäksi siihen kuuluvat yhdyskuntarakenne, puistot ja puutarhat. Usein rakennusperintöön mielletään kuuluvaksi vain hyvin vanhat rakennukset, vaikka todellisuudessa kaikki ympärillämme olevat ajalliset kerrokset ovat rakennusperintöä. (Kivilaakso, 2010, s. 3)

DIVE-menetelmä pohjautuu Sustainable Historic Towns (SuHiTo) -teemaryhmän eri hankkeisiin, jotka saivat perusrahoituksensa EU:n tutkimusrahoituksesta (ks. taulukko 1). Itämeren alueen kulttuuriperintöyhteistyön seurantaryhmän perustama teemaryhmä sai alkunsa vuonna 2000. SuHiTo-teemaryhmän tehtävänä on ollut tunnistaa ja ratkaista hallinnollisia haasteita, jotka liittyvät historiallisten kaupunkien kehittämiseen, sekä löytää uusia käytänteitä rakennusperinnön suojeluun ja hoitoon. (Murniece, 2018; Reinart & Miller, 2013, s. 7)

Taulukko 1. Taulukkoon on koottuna Sustainable Historic Towns -teemaryhmän hankkeet (M. Lehtimäki, 2006, s. 125–127; Reinart & Miller, 2013, s. 7).

Vuosi	Hankkeen nimi	Vapaa käänös	Mukana olleet maat
2003-2005	Urban Heritage as an Asset of Development	Urbaani rakennusperintö kehityksen voimavarana	Norja, Ruotsi, Suomi, Tanska, Viro, Latvia, Liettua, Puola, Saksa
2007-2008	Communicating Heritage in Urban Development Process	Kulttuuriperinnöstä viestiminen kaupunkien kehittämisessä	Norja, Ruotsi, Suomi ja Liettua
2011-2012	Urban Heritage – Good for Climate!	Urbaani rakennusperintö on hyväksi ilmastolle!	Norja, Ruotsi, Suomi, Latvia ja Viro

SuHiTo-työryhmän merkittävimpänä saavutuksena voidaan pitää DIVE-analyysin kehittämistä. Ryhmän ensimmäisessä hankkeessa nimeltä *Urban Heritage as an Asset of Development* kehitettiin

pohja DIVE-menetelmälle. Seuraavassa *Communicating Heritage in Development Process* (CoHerit) -hankkeessa DIVE-menetelmä saatiin valmiiksi. Kolmannen *Urban Heritage – Good for Climate!* -hankkeen jälkeen teemaryhmän toiminta hiipui. (Murniece, 2018; Reinart & Miller, 2013)

DIVE-menetelmän käytöstä on laadittu opas, joka on suomeksi ilmestynyt Museoviraston julkaisemana. DIVE on lyhenne englanninkielisestä sanoista describe (kuvailla) interpret (tulkita), valuate (arvottaa) ja enable (toteuttaa). Ne ovat nimityksiä menetelmän neljälle eri työvaiheelle. DIVE-menetelmää voidaan kuvailla joustavana prosessina, jossa työvaiheet limittyvät osittain toistensa päälle. (Riionheimo & Ehrström, 2013)

Ensimmäinen vaihe on kuvausvaihe, jossa kootaan tietoa kohteen nykyhetkestä ja historiasta. Kuvausvaiheessa etsitään vastausta kysymykseen, mitä ympäristön nykytila kertoo sen historiallisesta kehityksestä. Toisessa vaiheessa eli tulkintavaiheessa ei etsitä uutta tietoa, vaan jäsennetään ja tulkitaan edellisessä vaiheessa kerättyä tietoa. Tulkintavaiheessa pyritään vastaamaan kysymykseen, miksi alueen tietyillä elementeillä ja ominaispiirteillä on erityistä yhteiskunnallista merkitystä. (Reinart & Westerlind, 2010; Riionheimo & Ehrström, 2013)

Kolmannessa vaiheessa määritellään tutkitun kohteen arvot. Arvottamisvaiheessa etsitään vastauksia siihen, mitkä alueelliset erityispiirteet ovat erityisen merkityksellisiä, voiko niitä kehittää ja kuinka paljon niitä voi muuttaa. Neljännessä vaiheessa eli toteutusvaiheessa vastataan kysymykseen, miten kulttuuriympäristön keskeisiä ominaispiirteitä ja resursseja voidaan vaalia ja kehittää. Tässä vaiheessa alueelle laaditaan suosituksia ja toimenpide-ehdotuksia, jotka voivat olla joko yleispiirteisiä tai yksityiskohtaisia. (Reinart & Westerlind, 2010; Riionheimo & Ehrström, 2013)

Suomessa DIVE-menetelmää on käytetty esimerkiksi Pietarsaareissa, jossa Co-Herit-hankkeen päätteeksi kaupunkiin laadittiin kulttuuriympäristöohjelma. Tunnistettuja arvoja haluttiin käyttää Pietarsaareissa pohjana tulevaisuuden suunnittelulle ja selvityksille. Norjan Tromssassa DIVE-analyysin ytimessä oli meijerikortteli, johon kohdistui laajenemispainetta. Tromssassa DIVE-menetelmään pohjautuen laadittiin suosituksia uudisrakentamisen sijoittelusta ja massoittelessa historiallisen kortteliin. (Reinart, 2008)

DIVE-menetelmän monipuolisuudesta kertoo se, että sitä voidaan käyttää kaavoittamisessa sekä kulttuuriympäristön selvityksissä ja inventoinneissa. Menetelmä soveltuu käytettäväksi sekä yksityisen että julkisen puolen toimijoille. Menetelmän tarkoituksena on edistää vuoropuhelua eri toimijoiden välillä sekä rohkaista osallistavaan menettelytapaan. (Riionheimo & Ehrström, 2013)

DIVE-menetelmälle on ominaista se, että tuotettu tieto esitetään havainnollisesti ja helposti luettavassa muodossa. Tuotetun tiedon esittämisessä suositetaan visuaalisia esitystapoja, kuten

karttoja ja matriiseja. Esimerkiksi aika-tila-matriiseissa esitetään yhteen taulukkoon koostettuna tutkitun alueen tilanne eri aikakausina ja eri mittakaavatasoilla. (Riionheimo & Ehrström, 2013) Työhöni olen valinnut kolme eri mittakaavatasoa, joissa tarkastelen Oulaisten kaupunkia, Oulakangasta ja puuparantolaa.

Kuten mainittu, tässä diplomityössä DIVE-menetelmä on apuväline, jota sovelletaan ja testataan. Soveltaminen näkyy työn rajauksessa. Olen rajannut tutkimusmenetelmän käyttöä siten, että olen jättänyt toteutusvaiheen vähemmälle huomiolle. Lisäksi olen jättänyt osallistamisen pois, jotta diplomityön rajausta viiden kuukauden työskentelyn aikana pysyy kohtuullisena. Tähän oli syynä myös koronapandemian aiheuttamat rajoitukset. Käyttämäni menetelmä ei ole itseisarvo, joka korostaisi työn rakennetta, eikä sen eri vaiheet korostu otsikoinnissa. Tämä on tietoinen valinta, sillä DIVE-menetelmän lähtökohtana on ollut sen ohjaava vaikutus tehtävän selvitystyön taustalla. Työssäni luvut 3 ja 4 edustavat kuvailua ja tulkintaa. Luku 5 edustaa arvottamista ja luku 6 toteutusvaihetta.

3. Oulaskankaan alueen synty

Tässä luvussa käyn läpi Oulaskankaan alueen rakennuskannan kehittymistä 1800-luvun lopusta 1900-luvun loppuun. Aloitan siitä, kun alueelle perustettiin reservikomppania. Sen jälkeen kerron alueen parantolatoiminnasta. Lopuksi valotan aluesairaalan perustamista. DIVE-analyysille tyypillisesti tarkoituksena on löytää sellaiset leimalliset historian vaiheet, jotka ovat jättäneet alueelle fyysisiä jälkiä. Sellaiset historian vaiheet, joista ei ole jäänyt havaittavia jälkiä ympäristöön, jäävät analyysissä vähemmälle huomiolle.

3.1 Reservikomppania-aika

Oulainen perustettiin vuonna 1865 (Oulaisten kaupunki, 2021a). 1800-luvulla Oulainen oli maatalousvaltainen kunta. Rautatien valmistuminen Oulaisiin vuonna 1886 toi maaseudulle vipinää ja antoi samalla sysäyksen alueen teollisen sahateollisuuden syntyyn. Sahatoiminnasta tuli merkittävä työllistäjä Oulaisissa, ja vuoteen 1900 mennessä saha- ja puutavarasta oli tullut Oulaisten tärkein vientituote. (Turunen, 1986)

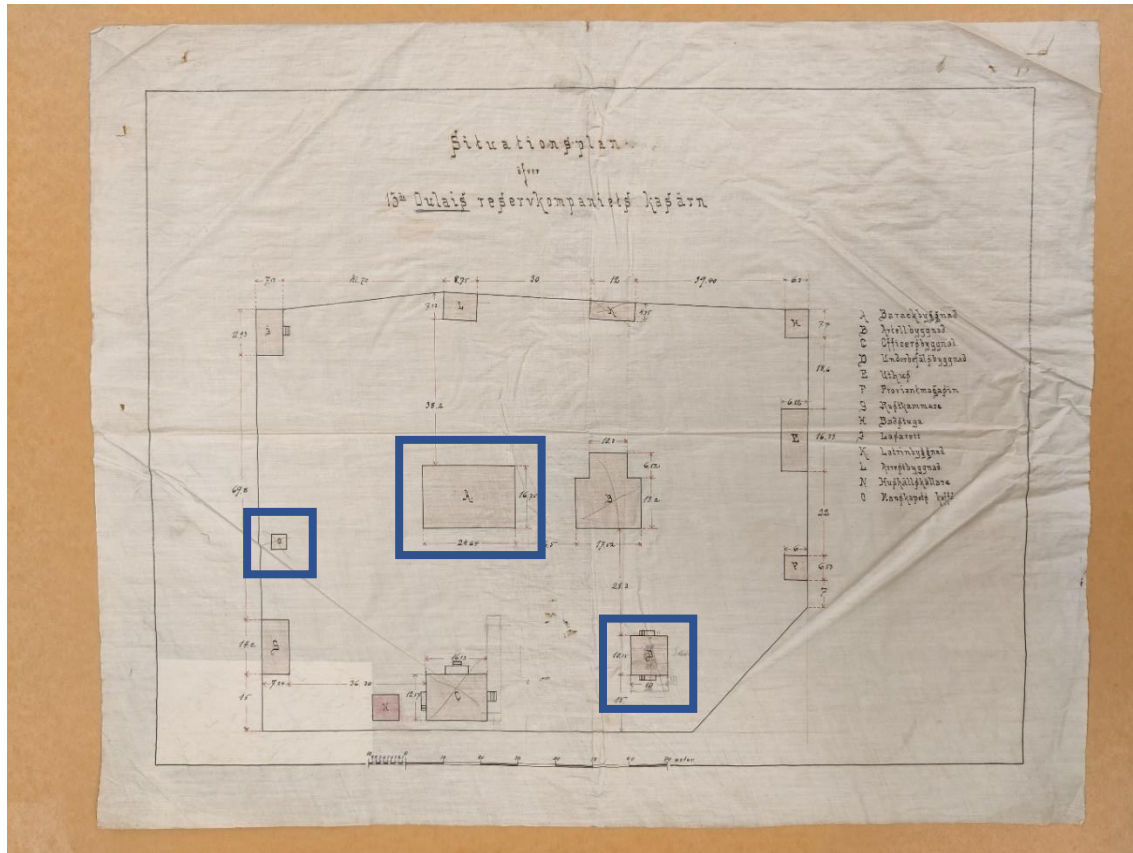
Toinen merkittävä käänne 1800-luvun lopun Oulaisissa oli reservikomppanian toiminnan alku. Sen taustalla oli vuonna 1878 säädetty asevelvollisuuslaki, mikä tarkoitti kansallisen sotaväen perustamista Suomeen. 1800-luvulla Suomi oli osa Venäjän keisarikuntaa. Sotalaitoksessa Venäjän sotaministeri vastasi komentoasioista ja Suomen senaatti hallinto- ja talousasioista. Suomen sotaväki koostui vakinaisesta väestä, reservistä ja nostoväestä. Sotaväen tarvitsemia kasarmeja ei ollut, joten ne oli suunniteltava ja rakennettava. (Keto, 1994, s. 37)

Kasarmialueen suunnitelmista vastasi Yleisten rakennusten ylihallitus (Museovirasto, 2009). Senaatin tehtävänä oli tyyppipiirustusten vahvistaminen. Kaikki reservikomppanioiden kasarmit rakennettiin samojen piirustusten mukaan. Kasarmirakennuksien lukumäärä kaikille paikkakunnille oli vakio eli noin 12 rakennusta. Paikallista poikkeamaa oli siinä, miten rakennukset sijoitettiin ympäröivään maastoon ja mitä apurakennuksia oli. Rakennusten ulkomitat oli standardisoitu. (Keto, 1994, s. 89)

Kasarmien sijoitukselle oli tyypillistä, että sijoitettiin hyvien kulkuyhteyksien varrelle (Keto, 1994, s. 8). Oulaisten 13. reservikomppanian kasarmi sijoitettiin Pyhäjoen ja Oulu-Haapavesi -tien rajaamalle maa-alueelle. Oulaisten kasarmialuetta varten lunastettiin Oulaisten seurakunnan sekä Epäilyksen, Konttilan ja Väinölän talojen maita. Valtaosa Oulaisten kasarmirakennuksista valmistui vuonna 1883 (ks. kuva 1). Talouskellari valmistui vuonna 1893 ja miehistön kahvilapaviljonki vuonna 1895. (Turunen, 1986, s. 250)

Yleinen ongelma kasarmialueilla oli hiekan pölyäminen, koska kasarmit oli usein sijoitettu hiekkapohjaisille ylängöille. Ongelma oli vaativa erityisesti ruokalakatoksen kohdalla, jossa ei

tavallisesti ollut seiiniä tai lattiaa. Ongelma ratkaistiin rakentamalla alueelle puutarhoja. Kasarmialueet aidattiin, ettei karja päässyt laiduntamaan alueelle. (Keto, 1994, s. 12)

Kuva 1. Asemapiirustus Oulaisten reservikomppanian alueesta. Kartassa ei ole vuosilukua, mutta arvioin sen olevan 1800-luvun lopulta. Päätelmäni taustalla on se, että ruotsinkielinen kartta on piirretty käsin kankaalle ja että siinä on merkittynä kasarmirakennusten standardimitat, mikä puoltaa sen asemaa aikalaislähteenä. Piirustuksen mittayksikkönä on metri. Sinisellä värillä olen merkinnyt karttaan nykypäivään säilyneet rakennukset: vasemmalla on kahvilapaviljonki, keskellä miehistörakennus ja oikealla aliupseerirakennus. Vain miehistörakennus on säilynyt paikallaan, muut säilyneet rakennukset on siirretty pois alueelta. Lähde: Oulun läänirakennustoimisto, (n.d.)

Vuoden 1901 uusi asevelvollisuuslaki aiheutti sen, että Suomen oma sotaväki lakkautettiin. Oulaisissa tämä tarkoitti sitä, että kasarmirakennukset jäivät tyhjiilleen. Niiden vartioinnista maksettiin komppanian viimeiselle vääpelille, joka perheineen asutti alipäällystyön rakennusta. Oulaisten upseerirakennus paloi vuonna 1908 vartioinnista huolimatta. (Turunen, 1986, s. 259)

Suomen itsenäistymisen jälkeen suurin yksittäinen kasarmialueiden käyttäjäryhmä oli suojeluskunnat. 1920-luvulla tapahtui paljon omistajanvaihdoksia monen entisen reservikomppania-alueen siirtyessä valtiolta kunnille. Useat kasarmialueet jatkoivat elämäänsä sairaanhoidon tiloina, kuten kävi Oulaisille, kun sen tyhjiin kasarmirakennuksiin sijoitettiin parantola. (Keto, 1994, s. 1320)

Nykypäivään Oulaisten reservikomppanian rakennuksista on säilynyt seuraavat: miehistörakennus, aliupseerirakennus ja kahvilapaviljonki (ks. kuva 1). Miehistörakennus otettiin parantolakäyttöön 1910-luvulla, ja se on yhä alkuperäisellä paikallaan. Aliupseerirakennus purettiin ja siirrettiin toiseen

paikkaan Oulaisissa, ja se on nykyisin asuinkäytössä Laikarin talona. Kahvilapaviljonki siirrettiin Oulaistenkosken sillan tuntumaan, jossa se sittemmin toimi kioskina ja grillinä. 2000-luvulla paviljonki siirrettiin Oulaisten Wanhan Woiman perinnekeskuksen alueelle. (Turunen, 2014)

3.2 Puuparantola-aika

Keisarillisen Suomen Senaatin päätöksen mukaisesti Oulaisten kasarmialue rakennuksineen luovutettiin 1914 maksutta kunnan käyttöön niin pitkäksi aikaa, kun rakennukset olisivat käytössä keuhkotautiparantolana ja kunnansairaalana. Kunta edelleen luovutti rakennukset maa-alueineen samana vuonna perustetulle ”Oulaisten y.m. kuntien tuberkulosin vastustamisyhdistykselle”. Yhdistyksen johtokuntaan kuului lääkäri Mikael von Pfaler, joka ajoi keuhkotautisparantolan perustamista Oulaisiin. (Törrönen, 1984, s. 22-23)

1900-luvun alussa keuhkotuberkuloosi oli kansantauti ja kuolleisuus oli korkeaa (Kuusi, 2003, s. 33). Tämä selittää tarvetta keuhkotautiparantolan perustamiselle Oulaisiin. Suomessa parantoloiden sijoituspaikkoina suositettiin kuivia ja korkeita harjanteita (Heinonen, 2018, s. 40). Seuraavassa katkelmassa on arvioitu Oulaisten soveltuvuutta parantola-alueeksi ([Lehtileike], 1913):

”Käytiin sitten yhdessä katsomassa Oulaisten reserwikasarmirakennuksia, johon kyseessä olewa sairaala on aijottu perustaa. Kaikki tuntuivat olewan yksimielisiä siitä että paikka oli sopiva, se kun sijaitsee kauniilla korkealla hiekkamäellä, jota pohjoispuolella suojelee petäjämetsä ja joka eteläpuolella kallistuu Pyhäjokeen, johon matka on noin 200 metriä. Ilma on täällä kuiwa sisämaan luontoinen ilma, wesi on erinomaisen hyvää ja rakennusaineita on aika paljo saatavissa.”

Tyhjillään oleviin Oulaisten kasarmirakennuksiin päätettiin sijoittaa parantola (ks. kuva 2). Entinen miehistörakennus vaati kuitenkin kunnostuksen ennen kuin se voitiin ottaa parantolakäyttöön vuonna 1914. Rakennuksen vesikatto ja ikkunat uusittiin. Sisällä purettiin vanhat lattiat, lautaseinät, portaat ja tulisijat. Sisustustöihin käytettiin uusia tarveaineita. (Törrönen, 1984, s. 23-24)

Kuva 2. Parantolan vuoden 1914 julkisivupiirustus kuvattuna Oulaskankaan sairaalamuseossa. Kuistin ja ikkunoiden myötä rakennuksen ulkoasu sai jugendin piirteitä. Kuistissa on jugendille ominaista kaarevuutta, ja jugendille tyypillisesti ikkunat ovat moniruutuisia ja ikkunoiden sijoittelu rakennuksen julkisivussa on epäsymmetristä. Lähde: Halonen, 1914

Tuberkuloosin vastaisessa työssä valolla ja ilmalla oli erityinen painoarvo (Jauho, 2007, s. 337). Valolla uskottiin olevan haitallisia mikrobeja nujertava ominaisuus. Oli tärkeää, että pinnat olivat helposti pyyhittävissä ja siivottavissa, sillä pöly koettiin uhkana. Tehokkaalla tuuletuksella pyrittiin vähentämään pölyn määrää sekä poistamaan turmeltunutta ilmaa. Tässä apuna oli niin kutsuttu terveysikkuna, jonka yläpuitteet aukenivat sisään- ja ulospäin (ks. kuva 3). Erityisen helan ansiosta terveysikkuna saatiin auki ilman kiipeämistä. (Heikinheimo, 2004, s. 55-65)

Kuva 3. Oulaisten parantolan potilaita ja henkilökuntaa kuvattuna parantolan edustalla 1930-luvulla. Oikealla seisoo hattu päässä lääkäri Varila. Huomaa taustalla näkyvä terveysikkuna. Lähde: [Valokuva K. Niemen kuva-albumista], ca. 1934-1938

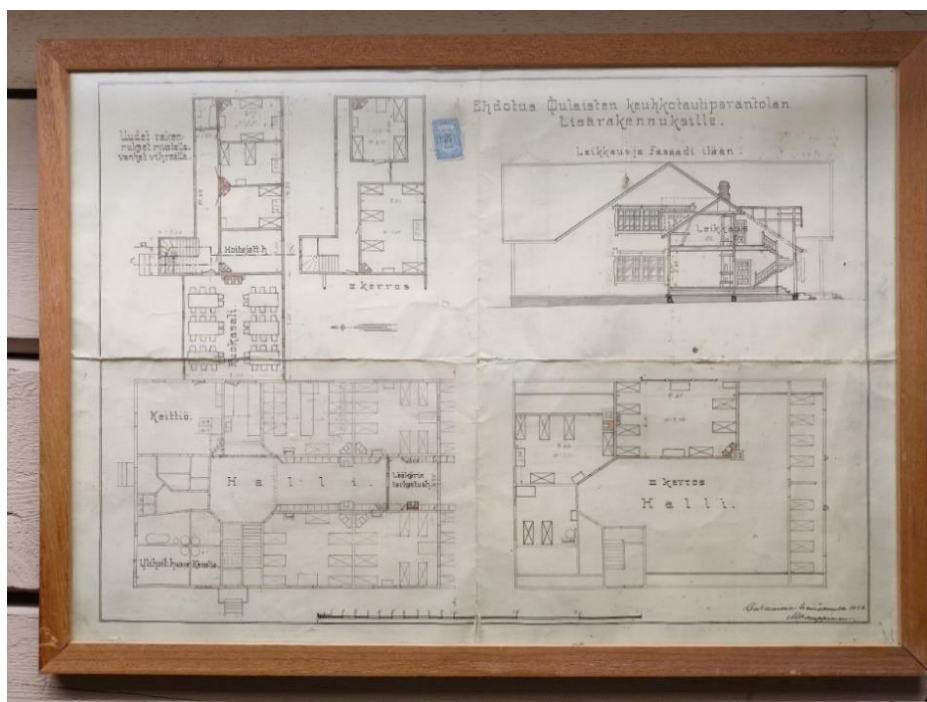
1900-luvun alussa parantoloissa annettu hoito tähtäsi potilaiden yleiskunnon parantamiseen. Hoitomuotoina suosittiin hallimakuuta, maltillista liikuntaa ja runsasta ravintoa. Hallimakuulla tarkoitettiin potilaiden makuuttamista ulkoilmassa avoparvekkeella (ks. kuva 4). Raikas ilma karaisi ja säännöllinen ruokailu vahvisti ruumista. (Jauho, 2007, s. 242-246) Vuoden 1929 Tuberkuloosilehdessä lääkäri E.J. Varila kuvasi Oulaisten parantolassa annettavaa hoitoa seuraavasti ([Lehtileike], 1929):

”Hoito on ollut tavanmukainen hygienisdieettinen. Jonkun verran on käytetty alttuberkuliinia ja Ponndorffin rokotusta ja on vähin kokeiltu azytolilla ja helpinillä, mutta kokeilut ovat niin keskeneräiset, ettei voida vielä niiden vaikutuksesta mennä sanomaan mitään varmaa. Typpeämis-hoitoa on annettu 38 potilaalle yhteensä 407 kertaa ja on tällöin röntgen ollut välttämätön apuneuvo. Solluxin lämpö- ja Bachin kvartsilamppua on aika utterasti käytetty.”

Kuva 4. Kuvassa on Oulaisten parantolan makuuhalli, joka oli rakennettu vuonna 1917. Makuuhalliksi nimetty tila on käytännössä potilaiden makuuttamiseen tarkoitettu parveke. Kuva on otettu ennen vuotta 1938. Lähde: [Valokuva K. Niemen kuva-albumista], ca. 1920-1930-luku

Tohtori E. J. Varila ajoi Oulaisten parantolan laajentamista 1920-luvun alussa. Lisärakennukselle oli laadittu pääyhdistyksen hyväksymät piirustukset, mutta hankkeesta jouduttiin luopumaan, koska käyttömenoihin ei saatu lisäystä. (Törrönen, 1984, s. 49) Vuoden 1922 piirustukset on allekirjoittanut M. Kauppinen, ja ne ovat esillä Oulaskankaan sairaalamuseossa (ks. kuva 5).

Kuva 5. M. Kauppisen toteutumaton vuoden 1922 ehdotus parantolan lisärakennuksille kuvattuna Oulaskankaan sairaalamuseossa. Lähde: Kauppinen, 1922

Vuonna 1927 yhdistys osti valtiolta maa-alueen rakennuksineen. Sen siirryttyä yhdistyksen haltuun parantola-alueella päästiin rakennus- ja muutostöiden kimppuun. Vuonna 1927 rakennettiin alueelle uudet kanala, sikala, sauna, käymälä ja pumppuhuone. Vuonna 1931 ostettiin läheinen maatila, joka oli rajoittanut parantolan tiluksia. Maatilan viljelysmaat kunnostettiin parantolan käyttöön. Vuonna 1934 parantolaa laajennettiin, jolloin parantolarakennuksen kylkeen rakennettiin niin kutsuttu naisvinkkeli, jonka myötä rakennuksen pohja sai L-muodon (ks. kuva 33). (Törrönen, 1984, s. 28-52) Oulaisten parantola-alueella apurakennukset myötäilivät keskellä sijaitsevaa puuparantolaa (ks. kuva 6), mikä vahvistaa vaikutelmaa maaseutumaisesta pihapiiristä.

Kuva 6. Vuoden 1938 asemapiirustuksen on piirtänyt arkkitehti Toivo Löyskä, joka suunnitteli Oulaisten parantolan viereen ylläkkään asunnon. Kuvaan vasemmalle olen rajannut puuparantolan päärakennuksen ja oikealle ylläkkään talon. Vuoden 1934 parantolan laajennus ei näy tässä dokumentissa. Nykypäivään alueen 1900-luvun alkupuolen rakentamisesta on säilynyt puuparantola laajennuksineen sekä ylläkkään talo. Lähde: Löyskä, 1938

3.3 Keskusparantola-aika

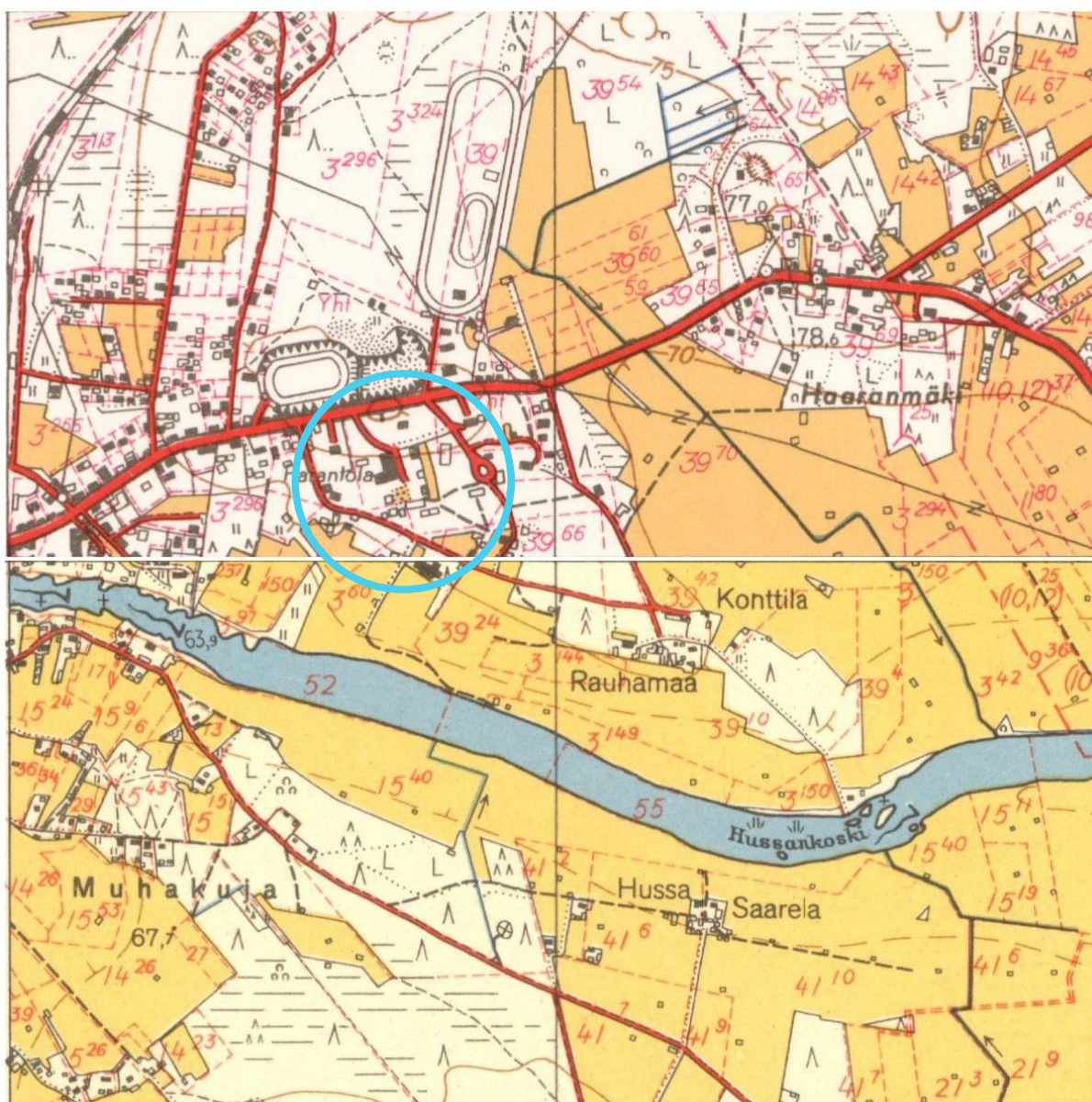
Tuberkuloosin vastaisessa työssä hoitopaikkojen määrä ei vastannut kysyntää. Uusi parantola Oulaisiin oli ollut puheissa jo 1930-luvulla, mutta ajatus jäi syrjään sota-aikana. Vuoden 1948 tuberkuloosilain voimaantulon myötä Suomi jaettiin 19:sta tuberkuloosipiiriin. Keski-Pohjanmaan tuberkuloosipiiriin kuului 23 kuntaa, joista yksi oli Oulainen. Uudessa laissa säädettiin, kuinka monta keskusparantolapaikkaa piti olla kuntalaisia kohti. 120 000 asukkaan Keski-Pohjanmaan piirissä se tarkoitti hoitopaikkoja 200 potilaalle. (Törrönen, 1984, s. 77)

Uutta keskusparantolaa alettiin rakentaa Oulaisiin vuonna 1952, ja se otettiin käyttöön vuonna 1954 (ks. kuva 7). Piirustuksista vastasi arkkitehtitoimisto Paatela, jossa vastaavana arkkitehtina toimi Jaakko Paatela. Puutarha-arkkitehti Marja Pöyry oli laatinut pihasuunnitelmat. Keskusparantolassa oli osastosiipi, keskiosa, pohjoissiipi ja kellari. (Turunen, 2014, s. 45) Lisäksi alueelle rakennettiin lämpökeskus-pesularakennus sekä kolme asuintaloa henkilökunnan käyttöön (Törrönen, 1984, s. 79).

Arkkitehti Jaakko Paatela (1922-1989) kuului Paateloiden arkkitehtisukuun. Hän suunnitteli monia parantola- ja sairaalarakennuksia, joista yksi esimerkki on Reino Koivulan kanssa suunniteltu Meilahden sairaalan päärakennus. Eeva-puolisonsa kanssa Jussi Paatela suunnitteli Länsi-Pohjan keskussairaalan laajennukset. (Turunen, 2014, s. 45)

Kuva 7. Ilmakuva Oulaskankaan alueesta arviolta 1950- tai 1960-luvulta. Etualalla näkyvän kunnansairaalan takana kohoaa keskusparantolan muodostama kokonaisuus. Ilmakuva on esillä Oulaskankaan sairaalamuseossa. Lähde: [Ilmakuva Oulaskankaan sairaalamuseon kokoelmista], ca 1950-1960-luku

Kartta 1. Kartalle olen merkinnyt turkoosilla värillä Oulaskankaan alueen 1950-luvulla. Karttaote koostuu kahdesta kartasta, jotka olen yhdistänyt ja rajannut Maanmittauslaitoksen peruskartta-aineistosta. Ylempi karttaote on vuodelta 1954 ja alempi 1955. Lähde: Piipsjärvi-Matkaniva 1954-1955 [kartta], Maanmittauslaitos, n.d.a., <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi> (CC BY 4.0)

1950-luvun puolivälissä Oulaskankaan ympäristö oli edelleen maatalousvaltainen (ks. kartta 1). Kartalla keltaiset alueet osoittavat peltoalueita. Kartasta on havaittavissa, että ranta-alue on kokonaan käytössä peltona. Oulaisten rakennuskanta sijaitsee hajallaan ja se on pienimittakaavaista. Valokuvien 7 ja 8 perusteella on kuitenkin pääteltävissä, että 1950-luvun rakennuskanta muodosti oman yhtenäisen kokonaisuutensa. Asutus on keskittynyt pääosin pääteiden varsille. Kartalla 1 turkoosin rajauksen alareunassa sijaitsee vuonna 1953 rakennettu kunnansairaala (Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2015). Rakenteilla ollutta keskusparantolaa ei ole ilmeisesti vielä karttaan merkitty.

1950-luvun keskussairaaloille ominaista oli kapeat rakennusrungot, rapatut tai muuratut julkisivut, suorakulmaiset jaolliset ikkuna-aukot, loivat harjakatot sekä suorakulmaiset rakennussiivet, jotka haarautuvat usein säteittäisesti (T. Lehtimäki, 2014, s. 44). Vaikkei Oulaisten keskusparantola ollutkaan keskussairaala, on siitä havaittavissa monia edellä mainittuja piirteitä, sillä arkkitehti Jaakko Paatela oli suunnitellut monia sairaaloita. Muuten edellä mainitut ominaispiirteet täsmäivät Oulaisten keskusparantolaan, vain haarautuminen säteittäisesti puuttuu (ks. kuva 8).

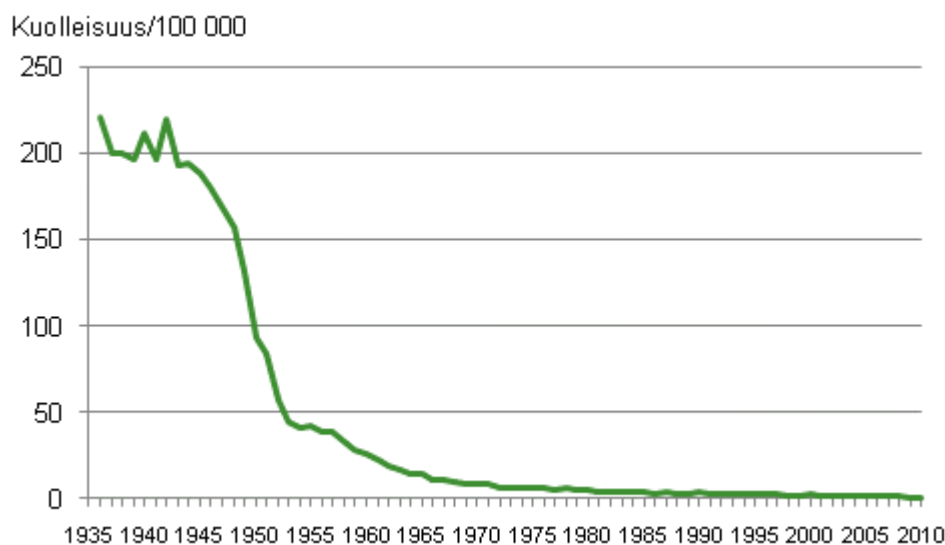
Kuva 8. Keskusparantolan vuonna 1954 valmistuneet rakennukset. Vasemmalla on kolmen asuinrakennuksen muodostama ryhmä. Oikealla kohoaa keskusparantola. Lähde: [Ilmakuva Oulaskankaan sairaalamuseon kokoelmista], ca. 1954

1950-luvulla Oulaisten parantola-alueelle rakennetut rakennukset ovat säilyneet nykypäivään. Kaikista selkeimmin ulkoisen hahmonsa ovat säilyttäneet asuinkäyttöön rakennetut tiiliverhoillut talot. Lämpökeskus-pesularakennusta on sittemmin laajennettu, mutta sen vanhin tiiliverhoiltu osa on vielä samaa muotokieltä asuinrakennusten kanssa. Kaikista eniten on muuttunut 1950-luvun keskusparantola, jota on 1980-luvulla laajennettu voimakkaasti. Alkuperäinen idea funktionaalisesta keskusparantolasta on joutunut mukautumaan myöhempien aikakausien laajennuksiin.

3.4 Aluesairaala-aika

1950-luvulla tuberkuloosikuolleisuus lähti laskuun (ks. kaavio 1), mikä oli voitto tuberkuloosin vastaiselle työlle. Tuberkuloosikuolleisuuden laskua selittää se, että 1950-luvulla Suomeen saatiin käyttöön tehokas tuberkuloosilääkitys (Hakosalo, 2018, s. 14). Lääkehoidon kehittyminen heijastui myös Oulaisiin, jossa puuparantolan osasto suljettiin vuonna 1964 (Kangas, 2014). Vuonna 1960 voimaan oli tullut voimaan uusi tuberkuloosilaki, jonka mukaan kuntainliiton oli kustannettava tuberkuloosia sairastavan potilaan muidenkin tautien hoito. Näin ollen Oulaisten parantolan tuleva käyttö oli liittohallituksen pohdittavana. (Törrönen, 1983, s. 103)

Kaavio 1. Tuberkuloosikuolleisuus 1936-2010 keskimäärin 100 000 henkeä kohti. Lähde: Kuolemansyyt [verkkopääte], Suomen virallinen tilasto (SVT), 2010, https://www.stat.fi/til/ksyyt/2010/ksyyt_2010_2011-12-16_kat_003_fi.html

Keväällä 1966 liittohallitus teki periaatepäätöksen yleissairauksien hoidon järjestämisestä Oulaisten parantolassa. 1967 Sisäasiainministeriö vahvisti Oulaisten keskusparantolan laajentamis- ja peruskorjaussuunnitelmat, jotka oli laatinut arkkitehti Jaakko Paatela. Rakentamaan päästiin vuonna 1968 ja viimeinen vastaanottotarkastus oli syyskuussa 1970. Uudisosa käsitti 3418 m² ja muutostyöt 4512 m². Muodonmuutokseen kuului Oulaisten parantolan nimen vaihtuminen Oulaskankaan sairaalaksi vuonna 1971. (Törrönen, 1984, s. 103-107)

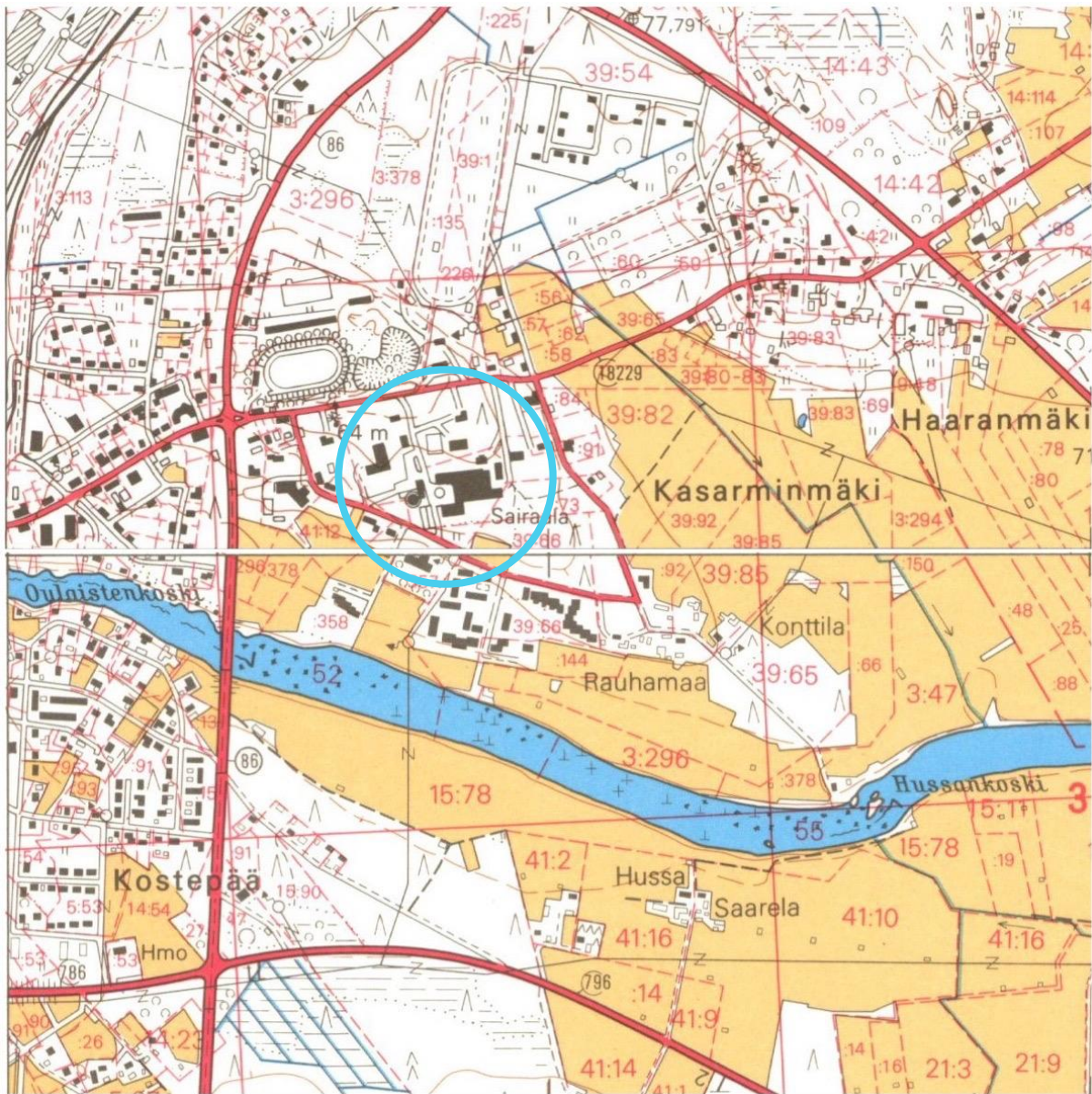
1980-luvulla aluesairaalan yhteyteen valmistui terveyskeskuksen tilat, jotka otettiin käyttöön vuonna 1981. Suunnittelijana toimi arkkitehti Unto Siikanen. (Törrönen, 1984, s. 115) Siikanen myös suunnitteli puuparantolaan 1980-luvulla toteutetun saneerauksen, jonka yhteydessä puuparantolan siipiosan eli entisen naisvinkkelin katonharjaa muutettiin. Puuparantolaan tuli muutostöiden myötä toimistotiloja. (Arkkitehtitoimisto Unto Siikanen, 1986; Mikkola, 2021).

Kuva 9. Rakennustyöntekijöitä Oulaskankaan keskussairaalityömaalla vuonna 1979. Taustalla näkyy 1950-luvun keskusparantola sekä rakenteilla olleen terveyskeskuksen työmaa. Lähde: Kansan Arkisto, Rakennusliiton kokoelma

Kuva 10. Puuparantolan saneeraus 1980-luvulla. Kuva paljastaa muutostöiden perusteellisuuden. Lähde: [Valokuva Oulaskankaan sairaalamuseon kokoelmista], ca. 1985-1986

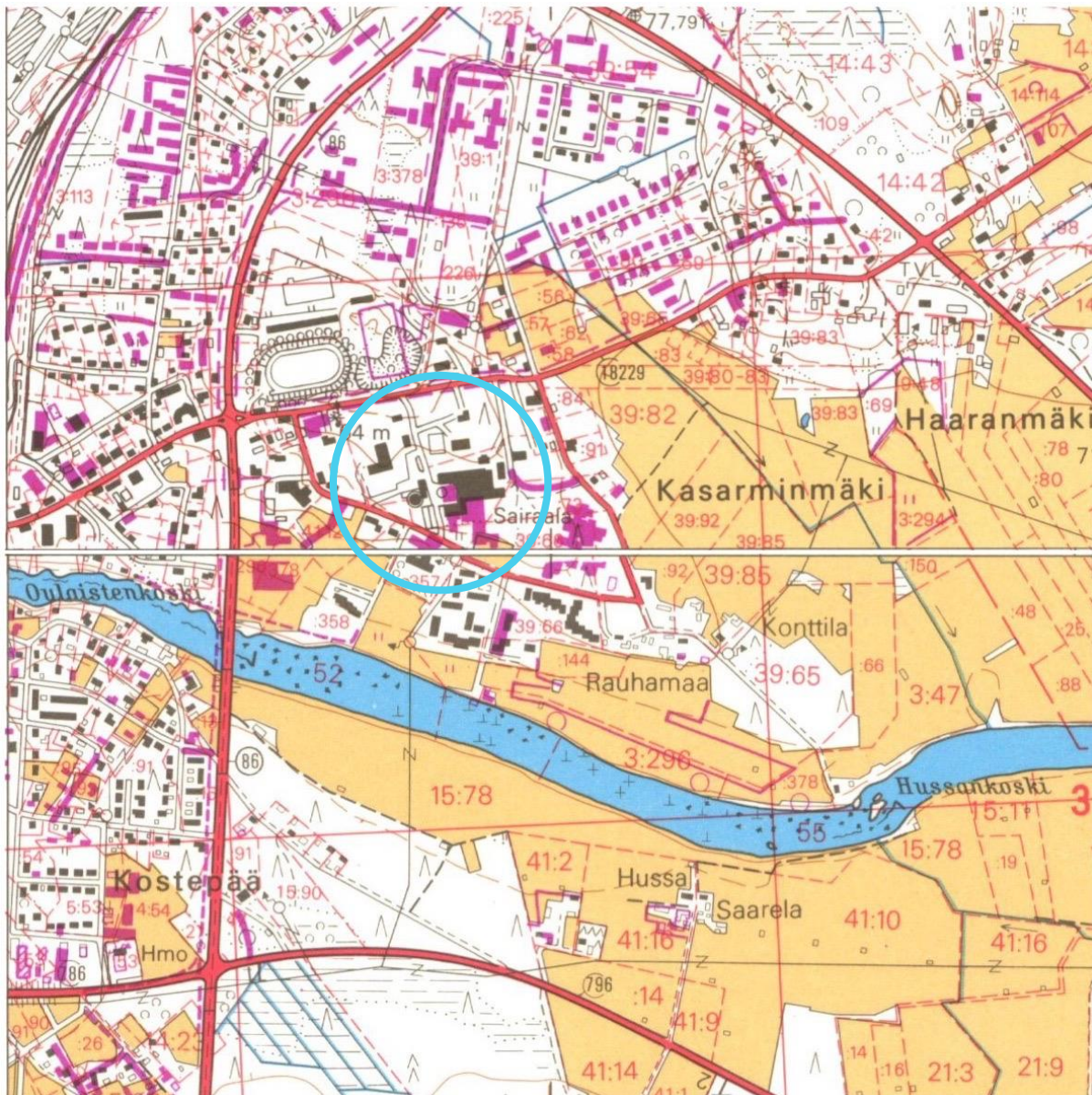

Kartta 2. Karttaan olen rajannut turkoosilla värillä Oulaskankaan alueen vuosina 1978-79. Karttaote koostuu kahdesta kartasta, jotka olen yhdistänyt ja rajannut Maanmittauslaitoksen peruskartta-aineistosta. Ylempi karttaote on vuodelta 1979 ja alempi 1978. Lähde: Piipjärv-Matkaniva 1978-1979 [kartta], Maanmittauslaitos, n.d.b., <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi> (CC BY 4.0)

Kauppalaoikeudet oli myönnetty Oulaisille vuonna 1967, ja kaupunki Oulaisista tuli vuonna 1977 (Oulaisten kaupunki, 2021a). 1970-luvulla Oulaskankaan sairaalakokonaisuus oli massiivisempi verrattuna ympäröivään rakennuskantaan (ks. kartta 2). Kartasta 2 havaitaan, kuinka parantolan maatilan maille on rakennettu rivitaloja, jotka levittäytyvät Reservikomppiantien eteläpuolelta rantaa kohti. Kartan vasemmasta reunasta on havaittavissa, kuinka joen ylitys on mahdollista uuden sillan ja kantatie 86:n ansiosta. Rakenteilla ollut terveyskeskus ei ole vielä merkittynä karttaan.

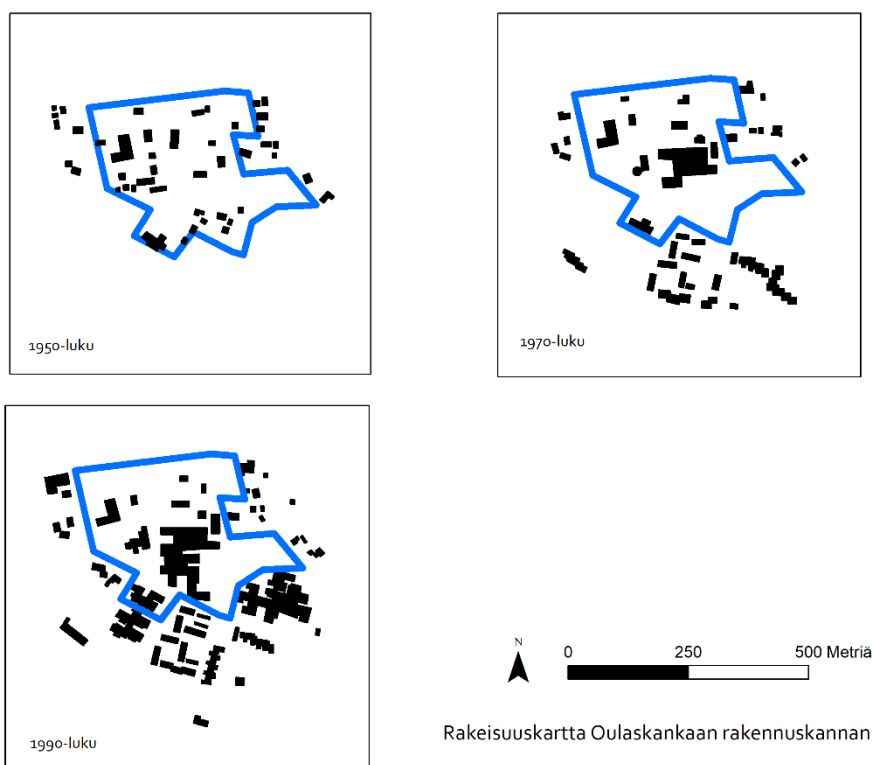
Vuonna 1985 valmistunut Oulaskankaan sairaalan laajennus koski sairaalan vuodeosastoja (Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2015), ja samassa yhteydessä parvekkeenomaiset makuuhallit rakennettiin umpeen (Törrönen, 1984, s. 119). Yksi aikakausi päättyi, kun parantolatoiminta loppui Oulaskankaalta

vuonna 1987. Vuonna 1988 Oulaskankaasta tuli osa Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiriä. (Kangas, 2014)

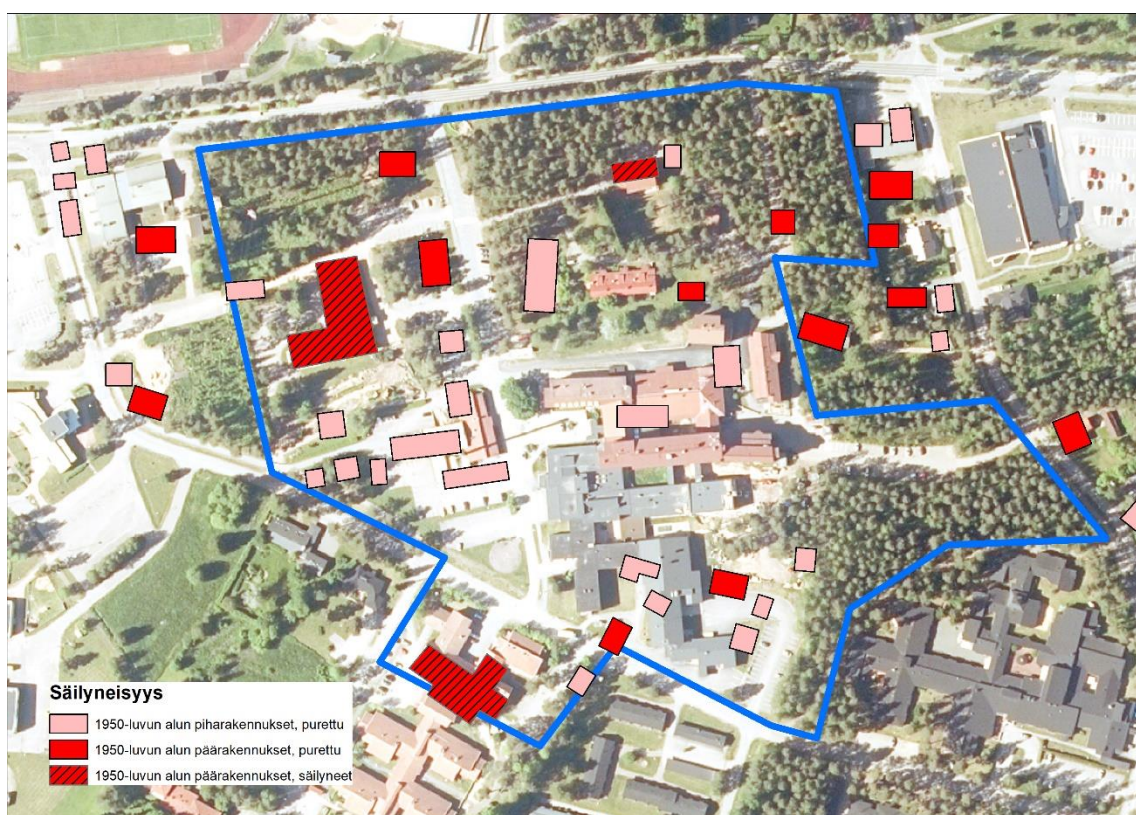

Kartta 3. Kartalle olen merkinnyt turkoosilla värillä Oulaskankaan alueen vuosina 1989-1991. Violetilla värillä on merkitty rakennukset ja tiet, jotka on rakennettu edellisen kartan eli vuosien 1978-79 jälkeen. Karttaote koostuu kahdesta kartasta, jotka olen yhdistänyt ja rajannut Maanmittauslaitoksen peruskartta-aineistosta. Ylempi karttaote on vuodelta 1991 ja alempi 1989. Lähde: Piipsjärvi-Matkaniva 1989-1991 [kartta], Maanmittauslaitos, n.d.c., <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi> (CC BY 4.0)

1980-luvulla sairaalan laajentuminen oli huomattavaa (ks. kartta 3). Kartasta 3 havaitaan, että joen pohjoispuolelle on ilmaantunut paljon rivitalo- ja omakotitalopainotteista rakentamista. Kasarmimäellä aluesairaala muodostaa terveyskeskuksen kanssa laaja-alaisen kompleksin. Alueelle on tullut myös kuntoutus- ja hoivapalveluita tarjoava Taukokangas. Oulaisten rakenne on kaupunkimainen, mihin vaikuttaa aikaisempaa tiheämpi rakentaminen ja aluesairaalan kehittyminen. Yhteenveto alueen kehittämisestä ja säilyneisyydestä on esitetty kartoissa 4 ja 5.

Kartta 4. Yhteenveto Oulaskankaan alueen kehittämisestä 1950-luvulta 1990-luvulle. Sinisellä on rajattu tarkastelualue. Rakennukset: Ortokuva, värilliset tai mustavalkoiset [ilmakuva], Maanmittauslaitos, 2019, <https://csc.fi/paituli> (CC BY 4.0)

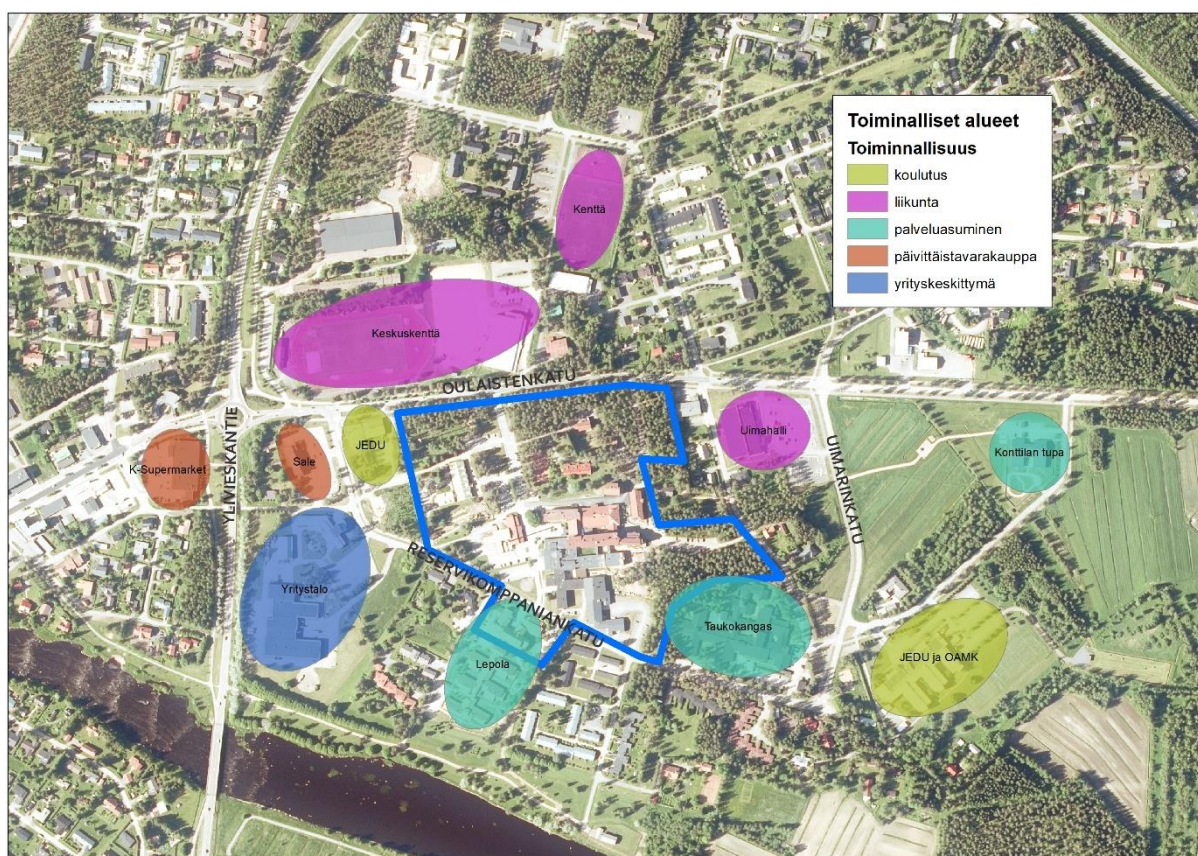
Kartta 5. Säilyneisyyskartta Oulaskankaan alueesta. Kartalla on verrattu keskusparantolaa edeltänyttä 1950-luvun alun tilannetta nykyhetkeen. Nykypäivään ovat säilyneet puuparantola, vanha yliääkärin talo ja kunnansairaala, jotka on esitetty rasterilla. Taustalla näkyvä ilmakuva kuvastaa alueen nykytilannetta. Sininen väri rajaa tarkastelualueutta. Taustakartta: Ortokuva, värilliset tai mustavalkoiset [ilmakuva], Maanmittauslaitos, 2019, <https://csc.fi/paituli> (CC BY 4.0)

4. Oulaskankaan nykytilanne

Tässä luvussa esittelen Oulaskankaan sairaala-alueen nykytilanteen, mikä DIVE-menetelmän osalta tarkoittaa kuvailu- ja tulkintavaiheiden jatkumista. Ensiksi kerron, millainen on Oulaskankaan asema kaupunkirakenteessa. Nämä havainnot pohjautuvat alueelle tekemiini kenttäkäynteihin. Seuraavaksi esittelen alueella voimassa olevat kaavat sekä alueen rakennusten suojelutilanteen. Lopuksi esittelen Oulaskankaan tämänhetkiset päärakennukset ja niiden nykyiset käyttötarkoitukset.

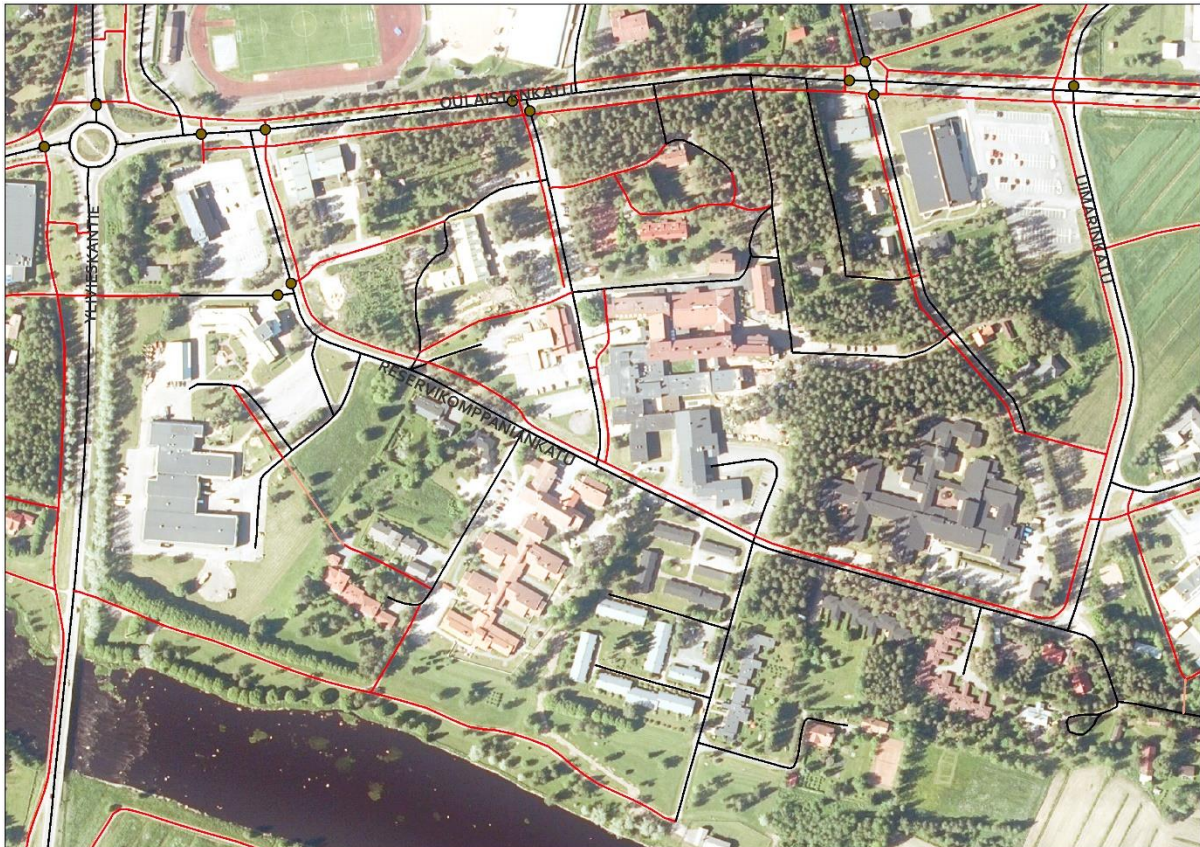
Oulaskankaan sairaala-alue sijaitsee Oulaisten keskustasta itään, vain vajaan kilometrin päässä Oulaisten rautatieasemalta. Oulaskangasta rajaa pohjoisesta Oulaistenkatu, etelästä Pyhäjoki, idästä Uimarinkatu ja lännestä Yliveskantie. Sairaalan alueella on reservikomppanian ajasta muistuttavia nimiä: esimerkiksi kaupunginosan nimi on Kasarminmäki ja aluetta halkoo Reservikomppaniankatu.

Oulaskankaan sairaalan tontin omistaa Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri. Sairaalarakennusten omistaja on Kiinteistö Oy Medikomppania, joka on sairaanhoitopiirin täysin omistama tytäryhtiö. (Penttilä, 2021) Oulaskankaan sairaala, Oulaisten terveyskeskus, Taukokankaan kuntoutuskoti ja yksityiset terveydenhuollon palveluntarjoajat työllistävät noin 1000 henkilöä (Oulaisten kaupunki, 2020a).

Kartta 6. Toiminnot Oulaskankaan läheisyydessä. Sinisellä värillä on esitetty tarkastelualueen rajausta, jonka pinta-ala on noin 1 ha. Rajauksen sisäpuolelle jää sairaalan toiminnot. Taustakartta: Ortokuva, värilliset tai mustavalkoiset [ilmakuva], Maanmittauslaitos, 2019, <https://csc.fi/paituli> (CC BY 4.0)

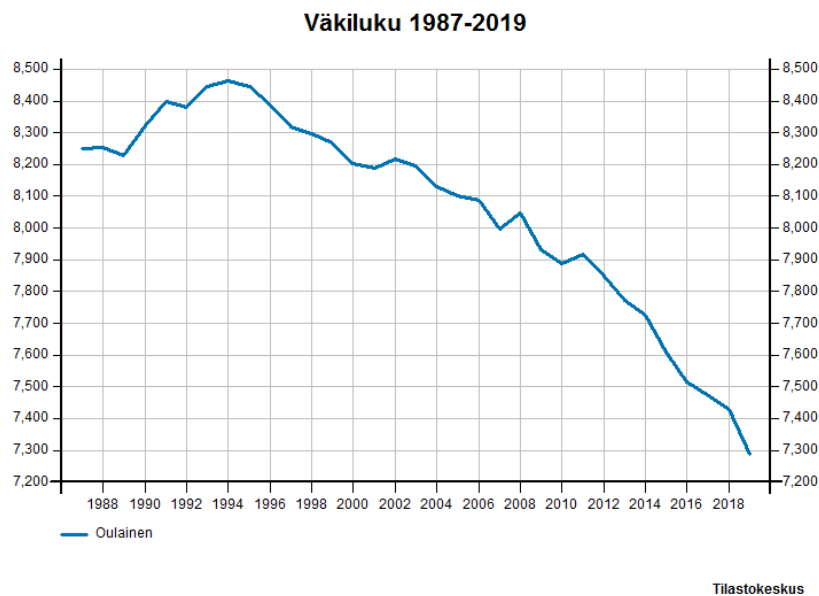
Oulaskankaan läheltä löytyy monipuolisesti palveluita (ks. kartta 6). Alueen pohjoispuolella on mahdollisuus liikunnan harrastamiseen, sillä siellä sijaitsee urheilukenttä ja jäähalli. Lisäksi alueen itäpuolelle on rakennettu uusi uimahalli. Alueen länsipuolella sijaitsee päivittäistavarakauppoja. Oulaskankaan läheisyydessä on tarjolla terveydenhuoltoalan koulutusta. Se on toiminnaltaan kytkeytynyt Oulaskankaan toimintaan, sillä Oulaskangas on opetussairaala (Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, 2021). Oulaskankaan alue on hyvin saavutettavissa (ks. kartta 7).

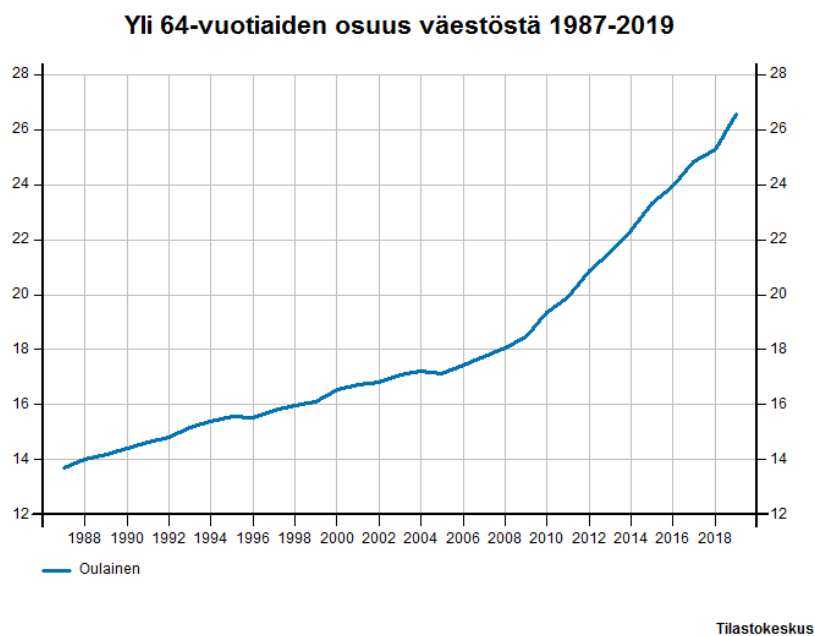
Kartta 7. Kartalla on esitetty Oulaskankaan tieliikenneverkosto. Mustalla on esitetty ajoneuvoliikenteen kulkuväylät. Punainen väri kuvaa pyörätietä tai kevyen liikenteen väylää. Ruskeilla pisteillä on merkitty suojatiet. Vaaleanpunaisella on osoitettu ajopolut. Alueelle on hyvät kevyen liikenteen yhteydet, ja rannassa kulkee rantapolku virkistävyyteen. Taustakartta: Ortokuva, värilliset tai mustavalkoiset [ilmakuva], Maanmittauslaitos, 2019, <https://csc.fi/paituli> (CC BY 4.0.) Tieaineisto: Digiroad tie- ja katu järjestelmä [SHAPE-tiedosto, K-muoto], Väylävirasto, 2020, <https://csc.fi/paituli> (CC BY 4.0.)

Oulaskankaan läheisyydessä sijaitsee monta vanhusten palveluasumisyksikköä (ks. kartta 6). Vanhusten palveluasumisyksiköiden määrä selittyy vanhusten huomattavana osuutena Oulaisten väkiluvusta. Vuonna 2019 Oulaisissa oli 7288 asukasta (Tilastokeskus, 2021). Oulaisten väkiluvun kehitys on ollut laskusuuntaista 1990-luvun puolivälistä lähtien (ks. kaavio 2). Kuitenkin ikääntyvien osuus Oulaisten väkiluvusta on kasvanut tasaisesti 1980-luvun lopusta lähtien ja entistä kiihtyvämmin 2010-luvulla, mikä ilmenee kaaviosta 3. Kaavio 3:n perusteella vuonna 2018 jo joka neljäs oulaistalainen oli yli 64-vuotias.

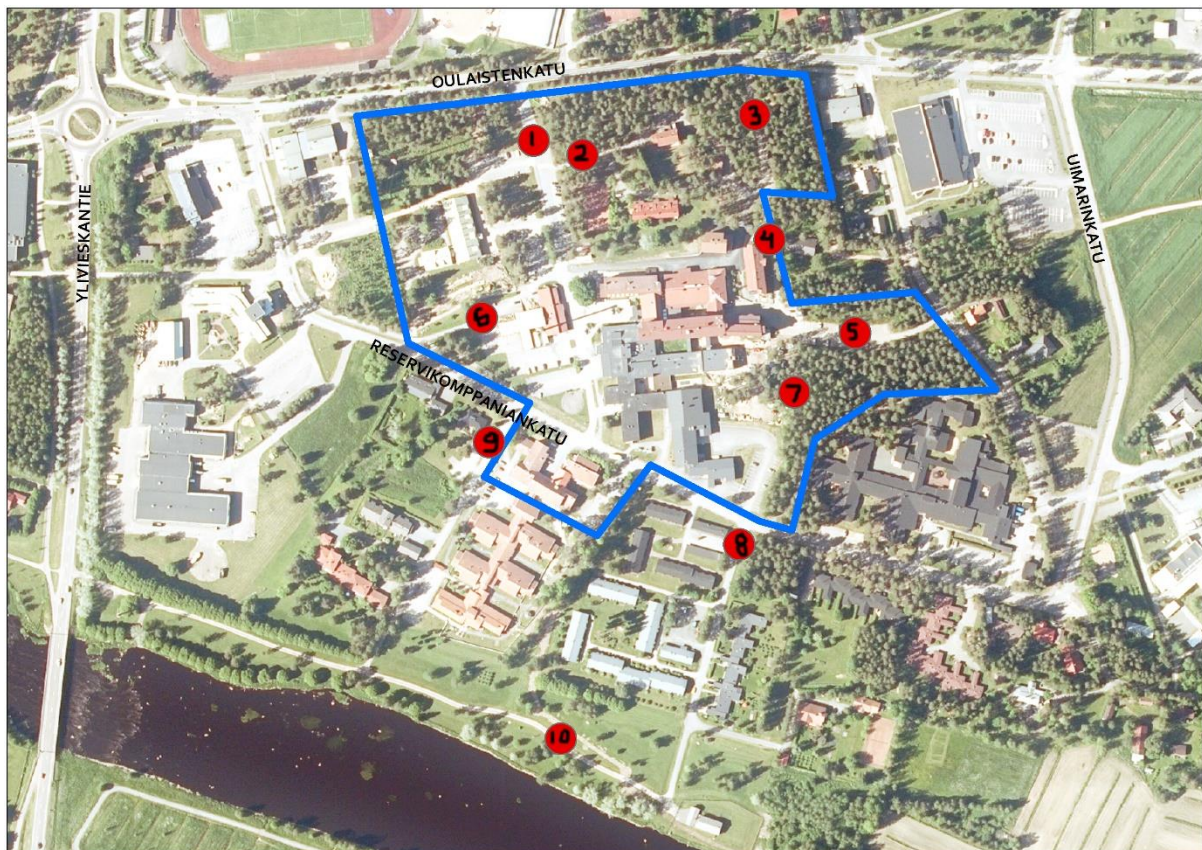
Kaavio 2. Väkiluvun kehitys Oulaisissa vuosina 1987-2019. Lähde: Oulainen Väkiluku 1987-2019 [verkkajulkaisu], Tilastokeskus, n.d.a,
https://vertinet2.stat.fi/verti/graph/viewpage.aspx?ifile=quicktables/kuntien_avainluvut_2021/avainluku_m411&isext=true&lang=3&x=800&y=800&rind=180 (CC BY 4.0)

Kaavio 3. Yli 64-vuotiaiden oulaistelaisten osuus (%) Oulaisten väkiluvusta vuosina 1987-2019. Lähde: Oulainen Yli 64-vuotiaiden osuus väestöstä 1987-2019 [verkkajulkaisu], Tilastokeskus, n.d.b,
https://vertinet2.stat.fi/verti/graph/viewpage.aspx?ifile=quicktables/kuntien_avainluvut_2021/avainluku_M478&isext=true&lang=3&x=800&y=800&rind=180 (CC BY 4.0)

4.1 Asema kaupunkirakenteessa

Kartta 8. Sinisellä värillä on rajattu karttaan tutkimusalue. Punaisella värillä ja numeroinnilla viitataan alueelta otettuihin maisemakuviin. Taustakartta: Ortokuva, värilliset tai mustavalkoiset [ilmakuva], Maanmittauslaitos, 2019, <https://csc.fi/paituli> (CC BY 4.0)

Kenttäkäyntien perusteella ensivaikutelma Oulaskankaan alueesta on jäsentymätön. Alueella ei hahmotu selkeitä tilasarjoja. Alueen rakennuskanta on eri ikäistä, mikä luo kerroksellisen vaikutelman sekä tuo vaihtelevuutta ympäristöön. Toisaalta se aiheuttaa alueen sisällä sekavuutta ja hajanaisuutta (vrt. kuvat 15 ja 18). Alueen ympäristö on mäntyvaltaista, mikä näyttäytyy alueelle tunnusomaisena piirteenä. Korkeat männyt luovat suojaisan tunnelman. Minulle syntyy vaikutelma siitä, että sairaalahoidon aikana männyt sulkevat hellästi potilaat suojaan syliinsä.

Alueesta syntyy herkästi vaikutelma, että autot hallitsevat katutilaa. Tähän vaikuttaa se, että Reservikomppanienkatu on melko vilkas ja katutilaa jakava elementti. Lisäksi alueen autopaidat on sijoitettu hajautetusti. Parkkipaidat näyttävät kaikki samanlaisilta, ja opastuksen vähäisyyden vuoksi ei voi tietää, mitkä autopaidat on varattu asiakkaille ja mitkä henkilökunnalle.

Pyhäjoen rantaan ei ole selkeää yhteyttä sairaala-alueelta. Sinne kulkee kaksi katua, joiden luonne on puolijulkinen, koska niiden varrella on rivitaloja. Ranta itsessään on ainakin talviaikana hyödyntämätön. Rantareitillä on havaittavissa penkkejä ja frisbee-golf-koreja. Ranta on sallittu sekä

jalankulkijoille että pyöräilijöille. Lännessä rannan näkymäakseli päättyy viehättävästi Maailman varanapa -monumenttiin, ja idässä rannan näkymäakseli päättyy yllättäen vedenpumppaamoon.

Kuva 11. (Kartalla nro 1) Kuvassa on näkymä Oulaistenkadun puolelta, kun Oulaskankaalle saavutaan pohjoisesta. Oulaistenkadun kautta voi saapua alueelle kävellen, pyöräillen tai autolla. Saapumissuunta pohjoisesta on ikään kuin paraativäylä sairaala-alueelle, mutta nykyisellään se antaa melko jäsentymättömän vaikutelman. Näkymän päätepisteenä on kuvassa oikealla siintävä huoltokeskus, jonka korkea piippu muodostaa alueelle maamerkin.

Kuva 12. (Kartalla nro 2) Kuvassa on näkymä kohti vanhaa puuparantolaa. Kuva on otettu vanhalle yllääkärin talolle johtavalta tieltä. Puuparantolan olemus näyttäytyy vienona tähän suuntaan.

Kuva 13. (Kartalla nro 3) Kuvassa näkyy Oulaistenkadulta haarautuva tie, joka on enimmäkseen huoltoliikenteen ja henkilökunnan käytössä. Tie antaa vahvan vaikutelman yksityisestä tilasta, vaikkei sitä sellaiseksi ole merkitty. Vaikutelmaa yksityisyydestä vahvistaa sankka mäntyjoukko.

Kuva 14. (Kartalla nro 4) Kuvassa on näkymä kerrostalojen kupeesta. Tällä paikalla syntyy vahva vaikutelma yksityisestä tilasta, jota korostavat pihapiirin roska-, pyörä- ja autokatokset. Massoitteeltaan ja rakennustiheydeltään kerrostalojen ja vanhan yllilääkärin talon muodostama kokonaisuus on inhimillisen kokoinen.

Kuva 15. (Kartalla nro 5) Kuvassa on näkymä parkkipaikalta kohti Oulaskankaan sairaalan takaosaa. Vasemmanpuoleinen tiiliverhoiltu rakennus on entinen makuuhalli, joka korkeudellaan ja kapealla rakennusmassallaan on edelleen hyvin vaikuttava. Teräsportaikko ei ole alkuperäinen, ja se tuo melko eleettömän ja karun kontrastin entisen makuuhallin pätyyn.

Kuva 16. (Kartalla nro 6) Kuvassa näkyy puuparantolan ja huoltokeskuksen väliin sijoittuva kulkuväylä, joka on tarkoitettu kävelyyn ja pyöräilyyn. Huoltokeskuksen puolelta tie rajautuu pensasaitaan. Puuparantolan ja tien välissä on avoin tila. Hoidetun oloinen ympäristö ja kulkuväylän valaistus luovat vaikutelman siitä, että tällä tiellä kulkeminen on turvallista ja miellyttävää.

Kuva 17. (Kartalla nro 7) Kuvassa on näkymä polulta, joka polveilee kohti sairaalan takaosaa. Punertava tiiliverhottu siipi on ollut aikoinaan keskusparantolan makuuhalli, mutta myöhemmissä muutoksissa se on rakennettu umpeen. Polku ei ole kutsuva pajukkoisuuden vuoksi. Polulla eteneminen kuitenkin kiehtoo, koska polulta ehtii rauhassa tarkkailla rakennuksien hahmojen piirtymistä metsäkaistaleen takaa.

Kuva 18. (Kartalla nro 8) Kuvassa on näkymä Rohtokujalta pohjoiseen päin eli kohti terveyskeskuksen päätyä. Etelän suunnassa Rohtokuva viettää kohti rantaa. Rohtokujan varrella sijaitsee rivitaloasumista, ja se toimii nivelkohtana yksityisen ja julkisen tilan kohtaamiselle.

Kuva 19. (Kartalla nro 9) Kuvassa on näkymä Valonkujalta kohti sairaalakompleksia. Katu antaa epämääräisen vaikutelman, koska sen kautta on havaittavissa paljon huoltoliikennettä. Runsas ajoneuvoliikenne lisää turvattomuuden tunnetta, eikä Valonkuja anna kutsuvaa vaikutelmaa.

Kuva 20. (Kartalla nro 10) Ranta on nimeltään Valonranta. Sieltä ei ole selkää kutsuvaa yhteyttä tai reittiä Oulaskankaan sairaala-alueen puolelle. Vesistön läheisyys on viehättävä piirre.

4.2 Kaavoitus- ja suojelutilanne

Alueella on voimassa Pohjois-Pohjanmaan 2. vaihemaakuntakaava, joka sai lainvoiman vuonna 2017 (Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2017). Oulaisissa ei ole laadittu koko kaupunkia koskevaa yleiskaavaa (Oulaisten kaupunki, 2021b). Oulaskankaan aluetta koskee keskustan päivitetty osayleiskaava, joka tuli voimaan kesällä 2020 (Oulaisten kaupunki, 2020b). Oulaskankaan aluetta koskeva asemakaava on vuodelta 1991 (Oulaisten kaupunki, 1991).

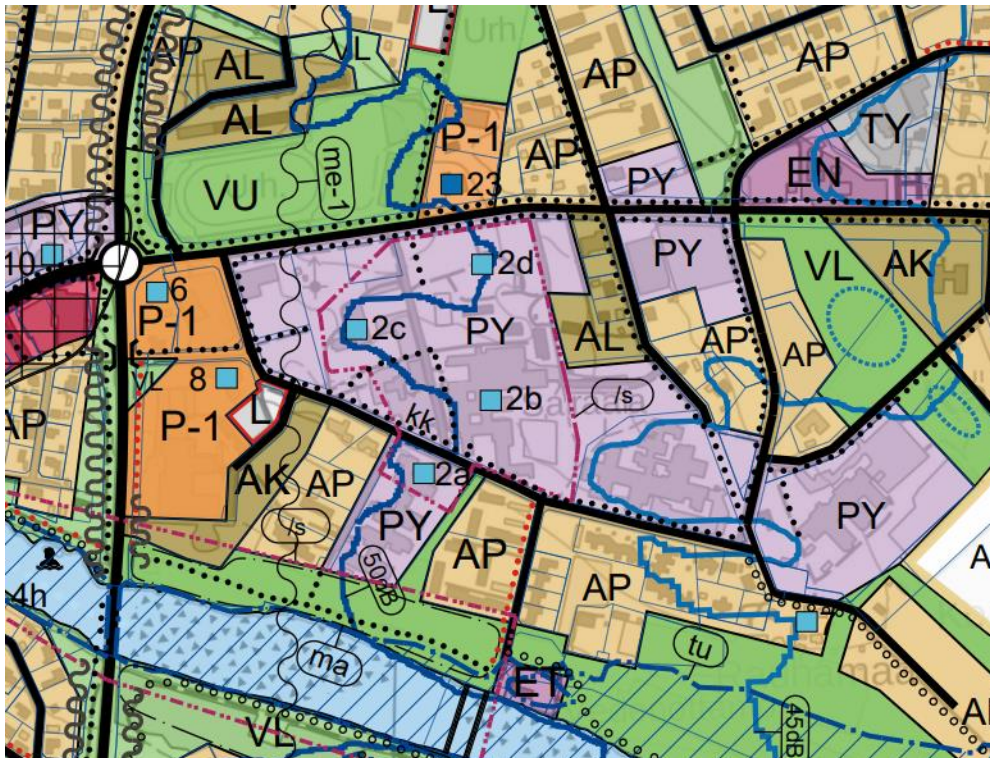

Kuva 21. Ote maakuntakaavasta. Lähde: Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2017

Pohjois-Pohjanmaan 2. vaihemaakuntakaavassa (ks. kuva 21) Pyhäjokilaakso on rajattu ruskealla viivalla osoittamaan maaseudun kehittämisen kohdealuetta (mk-5). Oulaskankaan alue sijaitsee kartalla punaisella merkittyjen keskustatoimintojen (C) oikealla puolella. Oulaskankaan alue sijaitsee harmaalla värillä, jolla on merkitty 1. vaihemaakuntakaavan mukaiset taajama-alueet. Tutkimusalue sijaitsee maakuntakaavassa ruudutetulla alueella, jolla tarkoitetaan taajamia tai kyliä. Violettien neliöiden merkitys on valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaita rakennettuja kulttuuriympäristöjä. (Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2016) Mittakaavasta johtuen kaavasta ei voida tunnistaa yksittäisiä kohteita. Tarkempi selostus kohteista on Pohjois-Pohjanmaan liiton (2015) inventointiraportissa.

Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavan yhteydessä on tehty selvitys ”Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015”. Oulaisten inventointiraportissa Oulaskankaan sairaala-alue on merkitty maakunnallisesti arvokkaaksi alueeksi. Alueen rakennuksista kunnansairaala, Oulaskankaan sairaala, vanha parantola ja vanha yllilääkärin talo on merkitty inventointiraporttiin maakunnallisesti arvokkaiksi kohteiksi. Puuparantolasta oli raportissa nostettu esille sen sotilashistoriallinen merkitys ja kansallisromanttiset yksityiskohdat. (Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2015) Inventoinnissa arvottamisen

Maakuntakaavakartan mittakaava sen verran iso, että Oulaskankaan alueen arvoista ei voi tehdä karttamerkintöjen perusteella yksityiskohtaisia päätelmiä. Maakuntakaavan karttamerkinnoista voidaan todeta, että Oulaskankaan alue sijaitsee taajamassa keskustan läheisyydessä. Oleellista on sen sijaan maakuntakaavan yhteydessä laaditun inventointiraportin merkintä maakunnallisesti arvokkaasta alueesta.

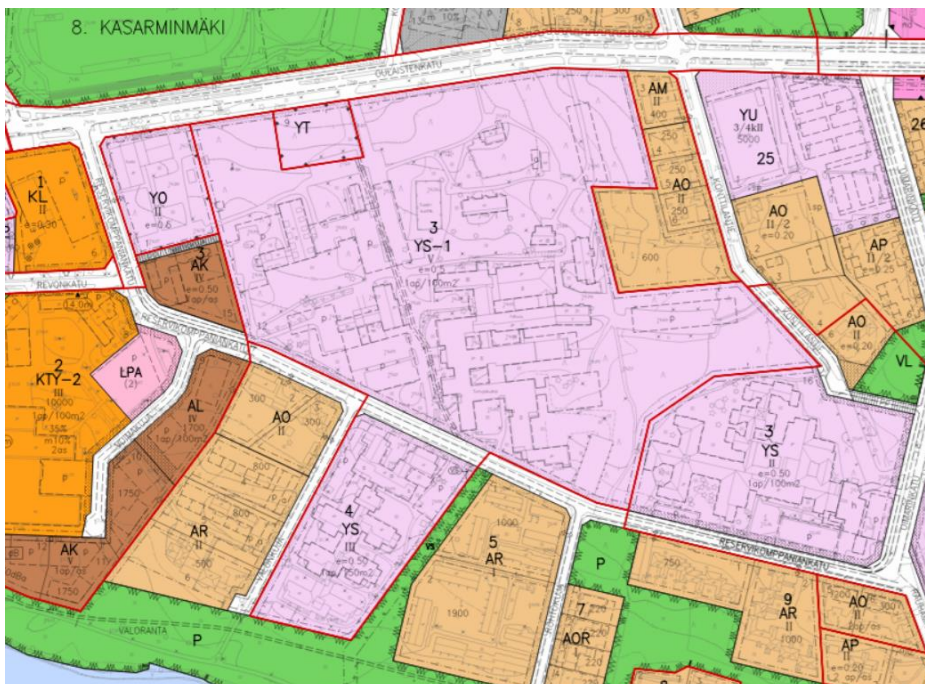
Oulaisten kaupungin (2020b) keskustan osayleiskaavassa Oulaskankaan alueella on violetti merkintä PY, joka tarkoittaa julkisten palveluiden ja hallinnon aluetta (ks. kuva 22). Osayleiskaavassa PY-merkinnästä säädetään seuraavaa: *”Alueelle voidaan sijoittaa kaupungin ja valtion palvelu- ja hallintotiloja sekä seurakuntatiloja.”*

34

Alueen pääkäyttötarkoituksen mukainen toiminta ja rakentaminen on sopeutettava alueen rakennustaiteellisiin, kulttuurihistoriallisiin ja maisemallisiin arvoihin. Uudis- ja korjausrakentaminen tulee sopeuttaa olevaan rakennusperinteeseen. Rakennusten ulkoasuun kohdistuvia olennaisia toimenpiteitä koskevissa lupa-asioissa tulee pyytää museoviranomaisen lausunto.” (Oulaisten kaupunki, 2020b)

Osayleiskaavaan kunnansairaala (2a), Oulaskankaan sairaala (2b), vanha parantola (2c) ja vanha ylilääkärin talo (2d) on merkitty maakunnallisesti arvokkaina kohteina (ks. kuva 22). Niistä on määrätty seuraavaa: *”Kohteella on rakennusperinteen kannalta arvokkaita tai muita kulttuurihistoriallisia tai historiallisia arvoja. Rakennuksia ei saa purkaa ilman lupaa (MRL 127.1 §) eikä niiden ulkoasua muuttaa siten, että niiden kulttuurihistoriallisesti arvokas tai miljöön kannalta merkittävä luonne heikkenee. Uudis- ja korjausrakentaminen tulee sopeuttaa olevaan rakennusperinteeseen. Rakennusten kohdistuvia olennaisia toimenpiteitä koskevissa lupa-asioissa tulee pyytää museoviranomaisen lausunto.”* (Oulaisten kaupunki, 2020b)

Keskustan osayleiskaava on ajantasainen. Osayleiskaavassa alueen sekä sen rakennusten merkitys ja arvot on tunnistettu. Muutostöissä on pyydettävä museoviranomaisen lausunto, mikä on hyvä.

Kuva 23. Oulaskankaan sairaala-alueen asema- ja asemakaava. Lähde: Oulaisten kaupunki, 1991

Oulaisten kaupungin (1991) laatimassa asemakaavassa (ks. kuva 23) Oulaskankaan sairaala-alueella on merkintä YS-1, josta on kaavassa säädetty seuraavaa: *”Sosiaalitoiminta ja terveydenhuoltoa palvelevien rakennusten korttelialue, jolle saadaan rakentaa asuntoja laitoksen hoidon kannalta välttämätöntä henkilökuntaa varten.”* Asemakaavassa alueen rakennuksia ei ole suojeltu.

Asemakaava on jo 30 vuotta vanha. Asemakaava ei ole enää ajantasainen, koska se ei ole yhteneväinen päivitetyn Oulaisten keskustan osayleiskaavan kanssa. Asemakaavassa Oulaskankaan alueen rakennusten kulttuurihistoriallista arvoa ei ole tunnistettu eikä rakennuksia ole suojeltu.

4.3 Oulaskankaan rakennukset

Karttaan 9 on merkittynä Oulaskankaan päärakennukset. Huomattavan ajallisen kerroksen muodostavat arkkitehti Jaakko Paatelan 1950-luvulla suunnittelemat rakennukset (ks. taulukko 2). Oulaskankaan nykytilanteessa on eri vuosikymmenten kerrokset ovat vahvasti esillä, mikä arvioni mukaan kertoo siitä, rakennuskannalla on pyritty aina mukautumaan kunkin aikakauden terveydenhuollon tarpeisiin.

Kartta 9. Oulaskankaan päärakennukset kartalla. Kirjain viittaa taulukkoon ja myöhempiin kuviin. Taustakartta: Ortokuva, värilliset tai mustavalkoiset [ilmakeku], Maanmittauslaitos, 2019, <https://csc.fi/paituli> (CC BY 4.0)

Taulukko 2. Taulukkoon on koottuna Oulaskankaan rakennukset sekä kunkin rakennuksen suunnittelija, rakennusvuosi ja nykyinen käyttötarkoitus. (Mikkola, 2021; Penttilä, 2021; Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2015; Törrönen, 1984)

Kirjain kartalla	Alkuperäinen käyttö	Suunnittelija	Rakennettu	Nykykäyttö
A	Miehistörakennus	M. Halonen	1883	Sairaalamuseo ja toimistotilat
B	Yliääkärin talo	Toivo Löyskä	1938	E-talo/psykiatria, toimintaterapia, saunatilat
C	Kunnansairaala		1953	Lepola/vuorohoitoyksikkö
D	Keskusparantola	Jaakko Paatela	1954	Oulaskankaan sairaala
E	Terveyskeskus	Unto Siikanen	1981	Terveyskeskus
F	Lämpökeskus-pesula	Jaakko Paatela	1954	Huoltokeskus
G	Lääkärien rivitalo	Jaakko Paatela	1954	D-talo/Nuorten tukitalo, päivystäjien tilat
H	Perheellisten asuintalo	Jaakko Paatela	1954	C-talo/hallinnon toimistotilat
I	Perheettömien asuintalo	Jaakko Paatela	1954	B-talo/vuokra-asunnot, päivystäjien tilat, kuntosali

Kuva 24. (Kartalla kirjain A) Puuparantola edustaa tarkastelualueen vanhinta rakennuskantaa. Se on toiminut alun perin reservikomppanian miehistörakennuksena ja sittemmin parantolana 1910-luvulta 1960-luvulle saakka. Nykyisin kuvassa näkyvä päärakennus on käytössä sairaalamuseona kesäaikaan, ja sen yläkerta on tyhjiällä. Parantolan siipirakennuksessa on tällä hetkellä toimisto- ja koulutustiloja.

Kuva 25. (Kartalla kirjain B) Vanhalle yllilääkärin talolle johtaa oma kulkuväylä Oulaistenkadulta.

Kuva 26. (Kartalla kirjain C) Kuvassa oikealla kohoo vanhan kunnansairaalan pääty. Rakennus on nykyisin käytössä vuorohoitoyksikkönä. Rakennusta on laajennettu lisäsiivillä, jotka näkyvät kuvassa vasemmalla.

Kuva 27. (Kartalla kirjain D) Kuvassa on Oulaskankaan sairaala, jonka pääsisäänkäynti pilkistää autojen takana.

Kuva 28. (Kartalla kirjain E) Oulaisten terveyskeskus nykyasussaan.

Kuva 29. (Kartalla kirjain F) 1950-luvulla rakennettu huoltokeskus sijaitsee keskeisellä paikalla vastapäätä sairaalan pääsisäänkäyntiä.

Kuva 30. (Kartalla kirjain G) Entinen lääkärin asuintalo valokuvattuna sairaalan nurkalta.

Kuva 31. (Kartalla kirjain H) Tiiliverhoiltu C-talo on rakennettu 1950-luvulla.

Kuva 32. (Kartalla kirjain I) Kuvassa näkyvä B-talo on muotokieleltään yhteneväinen C-talon kanssa.

5. Puuparantolan arvottaminen

Tässä luvussa määrittelen arvot, ja arvottamisen pääpaino on puuparantolassa. Käsittelen arvoja puuparantolan näkökulmasta, koska se on ollut Oulaskankaan alueen pysyvä elementti. Tämä luku edustaa DIVE-menetelmän kolmatta vaihetta, jossa arvojen tunnistamisen jälkeen arvioidaan, kuinka herkkiä alueen ominaispiirteet ovat muutoksille. Esimerkkinä mahdollisesta muutoksesta olen käyttänyt täydennysrakentamista, jonka vaikutuksia arvioin DIVE-menetelmälle tyypillisesti kohteen kehittämispotentiaalin, haavoittuvuuden ja sietokyvyn kautta.

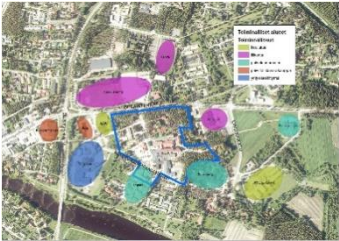
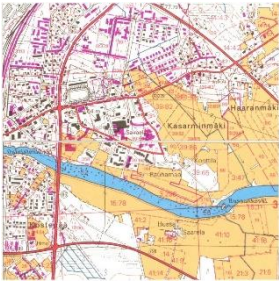

Kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan henkistä ja aineellista perintöä, joka on syntynyt ihmisen toiminnan seurauksena. Kulttuuriperinnön arvottaminen on kohteen arvojen määrittämistä, jossa hyödynnetään vakiintuneita kriteerejä. (Ympäristöministeriö, 2015) DIVE-menetelmässä arvottamisen kriteeristö on jaettu kolmeen luokkaan, jotka käsittävät tieto-, elämys- ja käyttöarvot (Reinar & Westerlind, 2010). Arvottamisen luokittelu tieto-, elämys- ja käyttöarvoihin viittaa DIVE-menetelmän kehittämisessä tiiviisti mukana olleeseen Norjaan, jossa kulttuuriperinnön arvottamisen lähtökohtana käytetään samaa kolmiosaista luokittelua (Riksantikvaren, 2013).

DIVE-menetelmässä tietoarvoina tarkastellaan esimerkiksi kohteen asemaa laajemmassa kokonaisuudessa sekä sen edustavuutta ja alkuperäisyyttä (Riionheimo & Ehrström, 2013). Puuparantola on oleellinen osa Oulaskankaan sairaala-aluetta, jolle on omaleimaista rakennuskannan kerroksellisuus. Eri arkkitehtien suunnittelemat rakennukset eri aikakausilta muodostavat alueelle monipuolisen kirjon. Kokonaisuutena Oulaskangas edustaa yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia erityisesti terveydenhuollon kehityksen saralla (ks. taulukko 3).

Puuparantolaa voidaan luonnehtia alkuperäisenä. Rakennuksen ulkoinen hahmo parantolatoiminnan ajalta on säilynyt tunnistettavana, ja puuparantolan sisätiloissa on jäljellä alkuperäisiä kalusteita. Puuparantolalla onkin tutkimusarvoa historiallisena tietolähteenä. Mahdollisia tutkimusehdotuksia puuparantolassa tehtäväksi ovat rakennetutkimus, rakennushistoriaselvitys ja kalusteinventaario.

Entisenä kasarmien miehistörakennuksena puuparantola on harvinainen. 1990-luvulle kasarmirakennuksista oli säilynyt noin viidennes (Keto, 1991, s. 24). On mahdollista, että kasarmirakennukset ovat 1990-luvun tilanteeseen verrattuna tulleet vielä harvalukuisemmiksi. Reservikomppanian aika Oulaisissa aukeaa parhaiten lähteitä tutkimalla, koska alkuperäisen pihapiirin muut rakennukset on purettu ja miehistörakennuksen pinnat runkoa lukuun ottamatta on uusittu melko perusteellisesti parantolakäyttöön otettaessa. Alueen nimistö on toki muistona kasarmiajasta.

Taulukko 3. Aika-tila-matriisissa on DIVE-menetelmälle tyypillisesti yhteenveto Oulaisten, Oulaskankaan ja puuparantolan kehittämisestä. Matriisissa näkyvät kuvat, kartat ja kaaviot ovat pienennöksiä aikaisemmin tässä työssä esitetystä aineistosta, ja niiden lähteet on mainittu aikaisemmin isompien kuvien yhteydessä.

Aikajakso	Oulainen	Oulaskangas	Puuparantola
2021 Nykyhetki	Väkiluku laskee 	Edelleen sairaalakäytössä. Lähellä monipuoliset palvelut. 	Rakennuksessa on sairaalamuseo ja toimistotiloja. Museon yläkerta on tyhjiällä.
1970-2020 Aluesairaala ja sairaala-toiminta	Kaupungiksi 1977 	Sairaalatoiminta alkaa. Lukuisia laajennuksia. 	Peruskorjaus 1980-luvulla toimistotiloiksi.
1954-1970 Keskus-parantolast a sairaalaksi	Kantatie 86: rakentaminen 1960-luvulla. Kauppalaksi 1967.	Rakennetaan keskusparantola 1954 sekä huolto- ja henkilökunnan asuinrakennukset. 	Puuparantolan osasto suljettiin 1964.
1902-1954 Reservi-komppania n lakkautus ja parantolan toiminta	Sahateollisuuden kehittyminen.	Alue parantolakäyttöön 1914. Yksittäisiä uusia rakennuksia rakennetaan alueelle: yllilääkärin talo 1938, kunnansairaala 1950-luvulla. 	Rakennus on tyhjiällä 1914 asti, kunnes otetaan parantolakäyttöön. Parantolan laajennussiipi valmistuu 1934.
1883-1902 Reservi-komppania	Rautatie 1886.	Kasarmirakennukset rakennetaan 1883.	Rakennetaan reservikomppanian miehistörakennukseksi 1883.
>1883 Aika ennen reservi-komppaniaa	Oulaisten perustaminen 1865.	Oulaisten seurakunnan sekä Epäilyksen, Konttilan ja Väinölän talojen maita.	

Elämysarvoina tarkastellaan esimerkiksi identiteetti- ja symboliarvoja (Riionheimo & Ehrström, 2013). Elämysarvoissa korostuu niiden merkitys yksilölle ja yhteiskunnalle (Riksantikvaren, 2013). Oulaisten sairaanhoidon näkökulmasta kaikki lähti liikkeelle puuparantolan perustamisesta, joten puuparantolalla on vahva symbolinen merkitys. Sairaanhoidotoiminta kytkeytyy myös identiteettiarvoihin. Oulaskangas on ollut työpaikka monelle oulaistalaiselle. Se on paikka, jossa moni on syntynyt ja jonne moni kuolee. Oulaskangasta voi luonnehtia näyttämönä elämänkaaren tapahtumille. Alueen maisemalliset arvot, kuten mäntyvaltaisuus ja sijainti jokivarren tuntumassa, ovat samalla identiteettitekijöitä. Metsämäisyys on ollut tärkeä osa parantavan tilan kokemusta.

Käyttöarvojen kohdalla voidaan tarkastella taloudellisuutta, toiminnallisuutta ja ekologisuu­ta (Riionheimo & Ehrström, 2013). Taloudellisuuteen ei oteta tässä työssä kantaa, koska sairaalatoiminnan vaatimiin resursseihin ei ole paneuduttu työn rajauksesta johtuen. Toiminnallisuuden osalta puuparantola on osoittanut olevansa muuntautumiskykyinen, koska se taipunut ollut sadan vuoden aikana moneen käyttöön. Ekologisuuden tarkastelu taas on vahvasti kytköksissä kestävä­n kehityksen vaatimuksiin, minkä olen rajannut tässä työssä käsittelyn ulkopuolelle.

DIVE-menetelmässä arvioidaan myös kulttuuriperinnön kehittämispotentiaalia, haavoittuvuutta ja sietokykyä. Haavoittuvuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, miten muutokset vaikuttavat kulttuuriperintöarvoihin. Sietokyvyllä tarkoitetaan kulttuuriympäristön kykyä sietää muutoksia. (Riionheimo & Ehrström, 2013) Tällaisena muutoksena olen arvioinut mahdollisen täydennysrakentamisen vaikutuksia Oulaskankaaseen ja vanhaan puuparantolaan (ks. taulukko 4). Täydennysrakentaminen on ajankohtainen skenaario, koska Oulaskankaan alueelle on suunnitteilla uudet ensihoidon tilat (Penttilä, 2021).

Taulukko 4. Taulukkoon on koottuna Oulaskankaan ja puuparantolan kehittämispotentiaali, haavoittuvuus ja sietokyky mahdollista täydennysrakentamista ajatellen.

	Oulaskangas	Puuparantola
Kehittämis-potentiaali	Mahdollinen täydennysrakentaminen tuo oman aikakautensa lisän kerroksellisuuteen. Se voi tukea alueen jäsentymistä kokonaisuudeksi.	Täydennysrakentaminen voi esim. sijoittelullaan, massoittelullaan tai materiaalivalinnoillaan viitata hienovaraisesti puuparantolan menneisyyteen kasarmirakennuksena ja sitä kautta luoda yhtenäisyyttä.
Haavoittuvuus	Täydennysrakentaminen voi muuttaa rakennusten välisiä suhteita ja sekä peittää tärkeitä näkymäakseleita.	Lähelle sijoittuessaan uudisrakentaminen voi heikentää entisestään parantolan itsenäistä luonnetta ja asemaa.
Sietokyky	Suurimittakaavaisena kestää paremmin muutoksia. Tosin haasteita täydennysrakentamisessa tuo se, miten uusi ja vanha rakennuskanta nivotaan yhteen. Mahdolliset hakkuut voivat muuttaa oleellisesti metsän luonnetta.	Yksittäisenä rakennuksena on arka ympäristön muutoksille. Käyttötarkoitukseltaan parantola on osoittanut sadan vuoden aikana olevansa muuntautumiskykyinen, koska se on toiminut mm. kasarmina, parantolana ja toimistona.

DIVE-menetelmässä muutосkapasiteetti kuvastaa kehittämispotentiaalin, haavoittuvuuden ja sietokyvyn yhteisvaikutusta. Erityisen merkityksellistä Oulaskankaalle on alueen kerroksellisuus ja mäntyvaltaisuus. Harvinaisuus ja alkuperäisyys lukeutuvat puuparantolalle tärkeisiin arvoihin. Erityisen herkkiä muutoksille ovat alueen metsäisyys ja puuparantolan itsenäinen luonne. Täydennysrakentamisella voidaan tukea näiden piirteiden säilymistä esimerkiksi siten, ettei sen sijoittumisella katkaista tärkeitä näkymäakseleita parantolaan tai mäntyjen muodostamia tilasarjoja. Toisaalta täydennysrakentaminen voi tarjota uusia ideoita esimerkiksi alueen paikoitukseen, mikä voi auttaa alueen jäsentymisessä yhtenäisemmäksi.

6. Suositukset puuparantolalle

Tämä luku on kevyt versio DIVE-menetelmän toteutusvaiheesta. Tässä luvussa esittelen toimenpideehdotukset puuparantolalle. Suositusten kohderyhmänä on pääosin hallinnon taso ja tulevaan suunnitteluun osallistuvat. Kantavana ajatuksena suositusten taustalla on ollut se, että minkälaiset toimet tukevat tässä tutkimuksessa tunnistettujen arvojen säilymistä. Seuraavana esitettävät suositukset eivät ole ajallisessa järjestyksessä, vaan ne ovat päällekkäisiä ja rinnakkaisia. Mukana on DIVE-menetelmän hengen mukaisesti sekä ylätasoon suosituksia että yksityiskohtaisia suosituksia. Suositukseni ovat seuraavanlaiset:

1. Perustetaan hanketyöryhmä.

Hanketyöryhmään kuuluisi edustajia ainakin Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiristä, Kiinteistö Oy Medikomppaniasta, Oulaisten kaupungista ja Oulaisten kotiseutuyhdistyksestä. Asiantuntijoina voitaisiin kuulla maakuntaliiton edustajia. Työryhmän tavoitteena on laittaa alulle lueteltuja suosituksia ja seurata niiden etenemistä. Hanketyöryhmä tutkii, mikä taho on luontevin rakennuksen ylläpitäjäksi. Tutkitaan, miten parantola ja sen kalusteteet säilyvät parhaiten kokonaisuutena. Kartoitetaan, onko sairaalamuseotoiminta parantolassa luontevinta vaiko käyttötarkoituksen muutos. Käyttötarkoituksen mahdollisuuksia voitaisiin pohtia arkkitehtuurin opinnäytetyönä.

Tutkitaan, onko tarvetta siirtää parantola erillisen säätöön tai yhdistyksen hallintaan. Esimerkki säätötoiminasta löytyy Paimion parantolasta, jossa Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri luovutti entisen parantolan rakennukset irtaimistoinen säätöön käyttöön (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2020). Esimerkki yhdistystoiminnasta löytyy Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin alueelta, jossa Etelä-Pohjanmaan terveydenhuollon perinneyhdistys ry ylläpitää Seinäjoen vanhan Törnävän sairaalan alueella sairaalamuseota (Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, 2021).

2. Päivitetään Oulaskankaan asemakaava.

Kaavoituksessa tutkitaan alueen maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden (puuparantola, vanha yllääärin talo, kunnansairaala, Oulaskankaan sairaala) suojeluntarve. Kaavan päivittäminen on perusteltua kaavan iän vuoksi, sillä alueen nykyinen asemakaava on 30-vuotias. Kaavassa hahmotellaan alueen tulevaa käyttöä ja valitaan sopiva kaavamerkintä parantolalle. Kaavoituksen yhteydessä laaditaan alueelle myös mahdollista uudisrakentamista varten rakentamistapaohjeet, joissa otetaan kantaa kattomuotoihin, julkisivumateriaaleihin ja kerroskorkeuksiin. Kaavoituksen tueksi voidaan tehdä rakennushistoriaselvityksiä, joiden laatimista suosittelem vanhimma parantolarakennuksesta sekä alueen 1950-1980-lukujen kokonaisuudesta.

3. Laaditaan alueelle maisemanhoitosuunnitelma.

Tavoitteena on, että alueelle omaleimainen mäntymetsämyisyys säilyy. Suunnitelman laatii maisema-arkkitehti. Maisemanhoitosuunnitelman tarkoituksena on edistää alueen yhtenäistä ilmettä ja tukea puuparantolan pysymistä osana harkittua kokonaisuutta. Parantolaa ympäröivä metsä on oleellinen osa tilakokemusta, joten metsäisyyden säilymistä on tuettava. Kiinnitetään huomiota siihen, että reuna-alueiden metsäkaistaleiden pusikot siistitään. Samassa yhteydessä voidaan tutkia maisemareitin mahdollisuutta rantaan.

4. Perustetaan digitaalinen tietopankki.

Digitaaliseen tietopankkiin tallennetaan Oulaskankaan vaiheet terveydenhuollon kehityksen todistajana. Samalla se toisi sairaalamuseon toimintaan uuden ulottuvuuden. Jos museo joskus lakkaa, niin museoaineisto olisi tallennettuna ja koottuna digitaaliseen muotoon. Parhaimmillaan digitaaliset tietopankit voivat tukea oppimista, koska kuvat ja kartat elävöittävät historiaa. Digipankki voi myös kannustaa matkailuun, kun internetin kautta voi löytää mielenkiintoisia matkakohteita.

Yksi esimerkki digitalisesta tietopankista on Pirkanmaalla sijaitseva Pikonlinnan entinen sairaala, joka aloitti taipaleensa 1930-luvulla tuberkuloosisairaalana ja toimi monialaisena sairaalana 1960-luvulta 2000-luvulle asti. Sitten terveydenhuollon toiminta keskitettiin Tampereelle, ja vuonna 2008 sairaanhoitopiiri möi Pikonlinnan sairaalan maa-alueineen pois. Verkkonäyttelyllä on haluttu esitellä Pikonlinnan vaiheita, koska se ei ole enää sairaalakäytössä. (Pirkanmaan Sairaanhoitopiiri, 2018)

Toinen esimerkki menneisyyden tallettamisesta digitaaliseen muotoon on Hailuoto, jossa digitaalisen tietopankin kokoaminen on ollut ihmisiä osallistavaa. Hailuoto-seuran hanketta tukivat Museovirasto, Hailuodon kunta ja Nouseva rannikkoseutu. Kiinnostuneet saivat tuoda Hailuodon paikallishistoriasta kertovia kuviaan hankkeen työntekijöille digitoitaviksi, ja kuvat on asetettu nähtäville verkkonäyttelyyn. (Hailuoto-seura, 2018)

5. Käännetään puuparantolan sisäänkäynti sisäpihan puolelle.

Nykyisellään käynti parantolaan kulkee tien puolelta parkkipaikkojen läpi, mikä on pirstaloitunut rakennuksen alkuperäisen typologian. Sisäänkäynnin kääntäminen sisäpihan puolelle korostaa puuparantolan luonnetta sekä rauhoittaa saapumisen rakennukseen. Vanhojen valokuvien perusteella kulku parantolaan on alun perin käynyt sisäpihan puolelta (ks. kuva 33). Arvokkaalla saapumissuunnalla voidaan myös vahvistaa puuparantolan hierarkiaa suhteessa alueen muihin rakennuksiin.

Kuva 33. Parantola-aikainen kuva parantolan sisäpihan puolelta. Kuvassa vasemmalla näkyy miehistörakennuksenakin toiminut osa ja oikealla vuoden 1934 laajennus. Lähde: [Valokuva K. Niemen kuva-albumista], ca. 1930-1940-luku

Kuva 34. Sisäänkäynnin kääntäminen takaisin vanhan parantolan sisäpihalle ottamalla säilynyt kuisti uudelleen käyttöön tukisi rakennuksen itsenäistä luonnetta.

7. Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä luvussa arvioin tutkimuksen toteutumista kokonaisuutena. Pohdin, mitkä asiat toimivat DIVE-menetelmässä ja mitkä taas eivät. Nostan esille huomioitani siitä, millaista oli käyttää DIVE-menetelmää ja saatiinko sillä erilaisia tuloksia muihin menetelmiin verrattuna. Arvioin, missä asioissa koen tutkimuksen onnistuneen ja missä asioissa olen havainnut puutteita. Tämän jälkeen peilaan tutkimustani aikaisempaan tutkimukseen. Lopuksi nostan esille mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Diplomityöhön ryhtyessäni halusin perehtyä itselleni uuteen DIVE-menetelmään, vaikka kiusaus keskittyä laatimaan perinteinen rakennushistoriaselvitys oli suuri. Minusta oli mielenkiintoista oppia DIVE-menetelmän prosessimaisuudesta, mikä näyttäytyi yhtenä DIVE-menetelmän vahvuuksista. Vaiheilla on selkeä luonne ja tavoite. Selkeät vaiheet myös auttavat rytmittämään projektin etenemistä. Koin DIVE-menetelmän lähestymistavan kokonaisvaltaisena. Menetelmän etuihin kuuluu se, että sitä voidaan käyttää eri mittakaavatasoilla ja tarkastelutasojen määrä voidaan valita oman harkinnan mukaan. Menetelmän joustavuus tuli esille myös siinä, että DIVE-menetelmässä keskitytään näkyvien kerrosten tulkitsemiseen, mikä auttaa hallitsemaan käsiteltävää tietomäärää.

Mielestäni DIVE-menetelmän heikkouksiin lukeutui se, että arvottamisen kriteeristö oli melko suppea. Olisin kaivannut tieto-, elämys- ja käyttöarvojen tueksi monipuolisempaa arvottamisen kriteeristöä. Koen, että tämän suhteen DIVE kaipaa kehittämistä. Toisaalta arvottamisen kriteeristö pakotti tarkastelemaan kohteen arvoja totutusta poikkeavalla tavalla. Sietokyvyn ja haavoittuvuuden käsitteitä oli avattu vain vähän DIVE-oppaassa, minkä koin haastavana. Lisäksi suositusten tarkkuus ja mittakaavataso, jolle ne kohdistetaan, voivat vaihdella. Suositusten kohdistaminen voi olla haastavaa, sillä ne voivat olla joko liian tarkkoja tai toisaalta liian yleispiirteisiä.

Mielestäni DIVE-menetelmän heikkouksiin kuului myös se, että matriisien luettavuus voi kärsiä tiedontäyteisyydestä. Matriisiin sijoitetuista kartoista tulee aika vaikealukuisia, jos niitä pienentää matriisiin soluihin sopiviksi. Tähän koen ratkaisuksi sen, että parhaiten matriisi toimisi digitaalisessa muodossa. Jos tämä suoritettaisiin esimerkiksi kunnan projektina, ehdoton vaatimus olisi monialainen työryhmä. Näin projektissa hyödynnettäisiin eri ammattitaustojen osaaminen, jaettaisiin työmäärää sekä saataisiin henkilöitä työskentelemään osallistamisen parissa.

Mielestäni valitsemani DIVE-menetelmä toi uutta, koska se lähtee liikkeelle suurista linjoista. Vaiheistaminen antaa keinon hallita tarvittaessa suurtakin tietomäärää niin, että siitä voidaan nostaa oleellinen esiin. DIVE-menetelmän suosima esitystapa on informatiivinen, mikä kannustaa kaikkia taustasta riippumatta lukemaan selvityksen läpi. Loppuraportin ei ole tarkoitus olla kapulakielinen vaan kansankielinen. Selkeä viestintä on jo itsessään arvo aikana, jolloin on informaatiotulvaa. DIVE-

menetelmä nostaa esiin osallistamisen, joka on tärkeää myös kaavoituksessa. Näin ollen näkisin DIVE-menetelmän luontevana työkaluna ennen kaavoituksen käynnistämistä.

Uskon, että työstäni olisi tullut erilainen, jos DIVE-menetelmä ei olisi ollut käytössä. Perinteisesti tutkimuksen lähtökohtana on rakennus, jota tutkitaan. Rakennushistoriaselvitys (RHS) olisi tuonut tietoa esimerkiksi sisätiloissa tapahtuneista muutoksista, mikä jäi DIVE-menetelmään tukeutuvasta tarkastelusta nyt pois. Tällainen selvitystieto olisi tarpeen, jos tavoitteena olisi suunnitella kohteeseen käyttötarkoituksen muutos. Huolellisen RHS:n laatiminen olisi tässäkin tapauksessa tarpeen ennen tarkempaa käyttötarkoituksen suunnittelua, mutta käyttötarkoituksen miettiminen edellyttäisi toimivaa monialaista hanketyöryhmää. Puuparantolasta löytyi pohdittavaa DIVE-menetelmää käyttäen, mutta silti jäi parantolan osalta vielä tutkittavaa. Se tarkoittaa, että RHS- ja DIVE-menetelmät eivät syö toisiltaan uskottavuutta vaan pikemminkin täydentävät toisiaan.

Tunnistan muutamia puutteita omassa diplomityössäni. Ensinnäkin olisin halunnut löytää enemmän vanhoja karttoja alueen rakennuksista. Oulaskankaan sairaalan arkistoon pääsy on sallittu vain henkilökunnalle, joten ulkopuolisena en sinne päässyt. Toisaalta vanhojen piirustusten kohdalla virhetulkintojen määrä kasvaa. Piirustukset kertovat, millaiseksi rakennus on suunniteltu, eikä sitä, millaiseksi se on todellisuudessa rakennettu. Vanhat suunnitelmat voivat siis poiketa toteutetuista.

Toinen havaitsemani puute liittyy vuodenaikaan, jolloin tutkimus on tehty. Kenttäkäynnit ja valokuvaus on suoritettu talviaikaan. Kesäaikaan maisema ja ulkotilat voivat olla eri luontoisia kuin talvella, jolloin lehtipuissa ei ole lehtiä. Lisäksi runsasluminen talvi on voinut vaikuttaa tilakokemukseen, kun rakennusten edessä on ollut korkeita lumikasoja. Lisäksi kattomateriaalit ja maanpinnan päällysteet eivät olleet talvella nähtävissä.

Koen, että työssäni on ollut myös onnistumisia. Työ on edennyt järjestelmällisesti suunnitellussa aikataulussa kevätlukukauden 2021 aikana. Olen tutustunut monipuolisesti erilaisiin lähteisiin käytettävissä olleen ajan puitteissa. Diplomityön teko on kehittänyt taitojani erityisesti projektinhallinnan parissa. Lisäksi diplomityön teko on madaltanut kynnystäni paikkatietoaineiston käsittelyssä ja karttaesitysten tuottamisessa. Käyttämäni paikkatietoaineisto on ollut luotettavaa, koska se on peräisin virallisilta tahoilta.

Pohjois-Pohjanmaan liiton (2015) inventoinnissa oli nostettu esiin erityisesti rakennusten tyylikausien piirteitä, jotka taas eivät nousseet esille DIVE-menetelmässä käytetyssä arvottamisessa. Tämä johtui mielestäni siitä, että DIVE-menetelmä on kokonaisvaltainen eikä keskity rakennusosien tarkkuuteen. Toisaalta DIVE-menetelmällä saatiin sama tulos kerroksellisuudesta, ja koen että DIVE-menetelmän

suosimien karttojen avulla kerroksellisuuden esille tuominen onnistui selkeämmin kuin Pohjois-Pohjanmaan liiton tekstipainotteisessa inventoinnissa.

Mielestäni tutkimus onnistui hyvin, koska tutkimuksen alussa asetettu tavoite toteutui eli tutkimuksen avulla pystyttiin testaamaan DIVE-menetelmää valitulla kohdealueella. Johtopäätöksenä on, että DIVE soveltuu kohtuullisen hyvin laajojen, epäyhtenäisten rakennuskokonaisuuksien inventointiin. Koen, että se on parhaimmillaan tietomäärän johdonmukaisessa käsittelyssä sekä tiedon esittämisessä helposti luettavassa muodossa kuvina, karttoina ja matriiseina. DIVE ontuu omassa arvottamisen kriteeristössään, mutta toisaalta sitä voisi kehittää tai täydentää muilla kriteeristöillä.

Tutkimustyöni seurauksena laaditut suositukset palvelevat pääosin hallinnon tasoa ja tulevaan suunnitteluun osallistuvia. DIVE-menetelmälle on tyypillistä se, että nykytilanteen ei anneta rajoittaa toimenpide-ehdotuksia. Tästä seuraa Oulaskankaan tilanteessa se, eri osapuolten sitouttaminen yhteistyöhön hanketyöryhmän muodossa voi olla haastavaa. DIVE-menetelmässä ei oleteta, että toimenpiteitä lähdettäisiin heti toteuttamaan pelkästään DIVE-menetelmän perusteella, vaan se toimii pohjana muille selvityksille. Toivon, että työni toimii lähtölaukauksena sille keskustelulle, miten Oulaisten parantolan ja Oulaskankaan muodostaman kokonaisuuden arvot säilyvät jatkossa.

Mielestäni mahdolliset jatkotutkimusaiheet kohdistuvat erityisesti yksittäisiin rakennuksiin. Rakennuskohtaiset rakennusinventoinnit antaisivat tutkimustietoa siitä, minkä verran alkuperäisyyttä on jäljellä eri rakennusten sisätiloissa ja mitä muutoksia sisätiloissa on tapahtunut. Liikkeelle voisi lähteä puuparantolasta ja vanhasta ylilääkärin talosta, jossa voisi tehdä myös kuntotutkimuksen ja vauriokartoituksen. Parantolassa voisi inventoida myös vanhat kalusteet. Parantolan tarkastelun jälkeen tai siinä rinnalla huomio tulisi kohdistaa alueen uudempaan rakennuskantaan.

8. Kirjallisuus ja lähteet

Aikakausi- ja sanomalehdet

Hakosalo, H. (2018). Tuberkuloosin tila – Parantava ympäristö. *Kaltio*, (2-3), 11-14.

Kangas, L. (28.05.2014). Mäntymetsä paransi potilaan. *Kalajokilaakso*.

Digitaaliset arkistot

[Lehtileike]. (15.10.1913). *Kaleva*, 238, 2. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1235321?page=2>

[Lehtileike]. (01.05.1929). *Tuberkuloosilehti*, 2, 70. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/863282?page70>

Kirjat

Lehtimäki, M. (toim.) (2006). *Sustainable Historic Towns – Urban Heritage as an Asset of Development. Project Report*. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 16.

Kuusi, H. (2003). Tuberkuloosin torjunta ja moderni kansalainen. Teoksessa Helén, I. & Jauho, M. (toim.), *Kansalaisuus ja kansanterveys* (s. 33-57). Gaudeamus Kirja.

Heikinheimo, M. (2004). Paimion parantolan hygieenistä teknologiaa. Teoksessa Mäkikalli, M. & Grägg, U. (toim.), *Moderni Turku 1920- ja 1930-luvuilla: 22 kirjoitusta* (s. 55-65). k&h, Turun yliopisto, kulttuurihistoria.

Heinonen, P. (2018). Parantolat. Teoksessa Paatela, M., Heinonen, P., Vesikansa, K. & Johansson, E., *Vuosisata sairaala-arkkitehtuuria. Paatela-arkkitehdit 1918-2018* (s. 40-41). Mikael Paatela.

Jauho, M. (2007). *Kansanterveysongelman synty. Tuberkuloosi ja terveyden hallinta Suomessa ennen toista maailmansotaa*. (Episteme-sarja). Tutkijaliitto.

Turunen, H. (1986). *Oulaisten historia 1860-luvulta 1980-luvulle*. Oulaisten kaupunki ja seurakunta.

Turunen, H. (toim.). (2014). *Talojen tarinat sanoin ja kuvin: Sivuja oulaistelaiseen rakennushistoriaan*. 2.painos. (Oulaisten Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja n:o 18). Oulaisten Kotiseutuyhdistys.

Törrönen, S. (1984). *Oulaisten Keuhkotautisparantolasta Oulaskankaan sairaalaksi 1914-1984*. Oulaskankaan sairaala.

Painamattomat

Arkkitehtitoimisto Unto Siikanen. (1986). *Oulaskankaan sairaala. Puuparantolan saneeraus* [pohjapiirustukset]. Oulaisten kaupungin tekninen keskus.

Keto, K. K. (1994). *Vanhan sotaväen reservin kasarmit: tutkimus kasarmialueiden kulttuurihistoriallisesta merkityksestä*. Museovirasto, rakennushistorian osasto.

Internet

Antikainen, J., Auri, E., Lahti, K., Levä, K., Mattinen, M. & Vanhatalo, R. (2018). *Kulttuuriympäristöstä elinvoimaa ja hyvinvointia maakuntiin*. Ympäristöministeriön raportteja 15/2018.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160827/YMra_15_2018_Kulttuuriymparistosta_elinvoimaa.pdf

- Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri. (2021). *Sairaalamuseo*.
<https://www.epshp.fi/sairaanhoitopiiri/sairaalamuseo>
- Hailuoto-seura. (2018). *Tietoja Saaren vuosisata valokuvissa hankkeesta*.
<https://hailuoto.topoteekki.fi/#>
- Kivilaakso, A. (2010). *Rakennusperintö suojelun kohteena*. Suomen rakennustaiteen museo.
<https://www.mfa.fi/wp-content/uploads/2019/12/Rakennussuojelu.pdf>
- Lehtimäki, T. (2014). *Terveystä kaikille – keskussairaalat 1940-luvulta 1980-luvulle*. Museovirasto.
<https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/Julkaisut/keskussairaalat-1940-luvulta-1980-luvulle.pdf>
- Museovirasto. (2009). *Valtakunnallisesti merkittävien rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Maikkulan reservikomppania*. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1395
- Mürniece, B. (toim.) (2018). *Twenty years of cultural heritage cooperation in the Baltic Sea region. Main documents and texts*. The Baltic Sea Region Heritage Committee.
https://www.museovirasto.fi/uploads/BRHC_lpp_small.pdf
- Nyman, M. (2013). *Maisemaselvitys: Tietoa maisemasta ja suuntaviivoja suunnittelun tueksi*.
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/93417/ELY%20Opas_9%201.pdf
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2020). *Uusi säätiö turvaa Paimion parantolan tulevaisuutta*.
<https://minedu.fi/-/uusi-saatio-turvaa-paimion-parantolan-tulevaisuutta>
- Oulaisten kaupunki. (2020a). *Elinkeinopoliittinen ohjelma 2020-2026*.
<https://www.oulainen.fi/sites/oulainen.fi/files/Elinkeinopoliittinen%20ohjelma%202020%202026.pdf>
- Oulaisten kaupunki. (2021a). *Kaupunki-info*. <https://www.oulainen.fi/kaupunki-info>
- Oulaisten kaupunki. (2021b). *Yleiskaavat*. <https://oulainen.fi/yleiskaavat>
- Pirkanmaan Sairaanhoitopiiri. (2018). *Pikonlinna – Verkkonäyttelyn tavoite*.
<https://www.aikanaan.fi/pikonlinna/verkkonayttelyn-tavoite/>
- Pohjois-Pohjanmaan liitto. (2015). *Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015. Oulaisten inventointiraportti*. <https://pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2020/08/3532.pdf>
- Pohjois-Pohjanmaan liitto. (2016). *Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015 – päivitysinventointi. Inventointikertomus 11.4.2016, päivitetty 18.11.2016*. <https://pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2020/08/4083.pdf>
- Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri. (2021). *Oulaskankaan sairaala*.
<https://www.ppsbp.fi/Toimipaikat/Oulaskangas/Pages/default.aspx>
- Reinar, D. A. (toim.). (2008). *Communicating Heritage in Urban Development Processes 2007-08. Co-Herit Project Report*. https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/176958/CoHerit_sluttrapport.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Reinar, D. A., & Westerlind, A. M. (2010). *Urban heritage analysis. A handbook about DIVE*.
https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/176994/dive_veileded_engelsk.pdf?sequence=1

Reinar, D. A. & Miller, F. (toim.). (2013). *Kestävän kehityksen historialliset kaupungit: urbaani rakennusperintö on hyväksi ilmastolle! Projektiraportti 2011-12.* https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/176970/SuHiTo_Fin_Eng.pdf?sequence=1

Riksantikvaren. (2013). *Verdisetting og verdivekting av kulturminner.* https://ra.brage.unit.no/ra-xmlui/bitstream/handle/11250/175723/Veileder_verdisetting.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Riionheimo, A. & Ehrström, M. (toim.). (2013). *Kulttuuriympäristön analyysi: Opas DIVE-menetelmän käyttöön.* Museovirasto. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/opas-dive-menetelman-kayttoon.pdf>

Sahlberg, M. (toim.). (2010). *Talon tarinat – Rakennushistorian selvitysopas.* Museoviraston rakennushistorian osaston ohjeita ja oppaita 4. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/talon-tarinat-opas.pdf>

Tilastokeskus. (2021). *Kuntien avainluvut. Vuoden 2020 aluejako, Oulainen.* <https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?active1=563&year=2020>

Tolppanen, J. & Lampinen, M. (2019). *Oulaisten keskustan osayleiskaavan päivitys. Rakennetun kulttuuriympäristön selvitys ja inventointi.* FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy. https://www.oulainen.fi/sites/oulainen.fi/files/P35178_Oulaisten_rakennuskannan_inventointi_15042019.pdf

Ympäristöministeriö. (2015). *Yleisiä käsitteitä.* https://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Tutki_ja_tutustu/Kasitteita/Yleisia_kasitteita

Ympäristöministeriö. (2019). *Kulttuuriympäristö.* https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Elinymparisto_ja_kaavoitus/Elinymparisto/Kulttuuriymparisto

Kaavat

Pohjois-Pohjanmaan liitto. (2016). *Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavan uudistaminen. 2. vaihemaakuntakaava. Maakuntamerkinnot ja -määräykset.* <https://pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2020/08/4527.pdf>

Pohjois-Pohjanmaan liitto. (2017). *Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavan uudistaminen. 2. vaihemaakuntakaava, lehti 3.* <https://pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2020/08/4526.pdf>

Oulaisten kaupunki. (2020b). *Oulaisten keskustan osayleiskaavan päivitys.* https://www.oulainen.fi/sites/oulainen.fi/files/Oulainen_OYK_16042020____10000.pdf

Oulaisten kaupunki. (1991). *Oulainen – Kasarminmäki. Oulaisten asemakaavan muutos.* <http://paikkatieto.sweco.fi/docs/oulainen/kaavayhdistelma/liitteet/41.pdf>

Haastattelut

Mikkola, Mauno, Oulaskankaan sairaalan eläkkeellä oleva kiinteistöpäällikkö. (2021). Haastattelu Oulaisissa 25.02.2021 [nauhoite, muistiinpanot]. Haastattelijana Aino Valtavaara.

Penttilä, Marko, Kiinteistö Oy Medikomppanian toimitusjohtaja. (2021). Haastattelu Oulaisissa 26.02.2021 [nauhoite, muistiinpanot]. Haastattelijana Aino Valtavaara.

8.1 Kuvalähteet

Valokuvat, kaaviot ja piirrokset tekijän, ellei toisin todeta.

Kuva 1. Oulun lääninrakennustoimisto. (n.d.) *Oulaisten kasarmin asemapiirustus (1858-1972): 57:3a* [asemapiirustus]. Kansallisarkisto, Oulun toimipiste.

Kuva 2. Halonen, M. (1914). *Piirustus Oulaisten Keuhkotauti parantolaa varten* [julkisivupiirustus]. Oulaskankaan sairaalamuseo.

Kuva 3. [Valokuva K. Niemen kuva-albumista]. (ca. 1934-1938). Kyllikki Niemen kuva-albumi.

Kuva 4. [Valokuva K. Niemen kuva-albumista]. (ca. 1920-1930-luku). Kyllikki Niemen kuva-albumi.

Kuva 5. Kauppinen, M. (1922). *Ehdotus Oulaisten keuhkotautiparantolan Lisärakennuksille* [leikkaus-, julkisivu- ja pohjapiirustukset]. Oulaskankaan sairaalamuseo.

Kuva 6. Löyskä, T. (1938). *Oulaisten parantolan yllääkärin asunto* [asemapiirustus]. Oulaskankaan sairaalamuseo.

Kuva 7. [Ilmakuva Oulaskankaan sairaalamuseon kokoelmista]. (ca. 1950-1960-luku) Oulaskankaan sairaalamuseo.

Kuva 8. [Ilmakuva Oulaskankaan sairaalamuseon kokoelmista]. (ca. 1954). Oulaskankaan sairaalamuseo.

Kuva 9. *Rakennustyöntekijöitä Oulaskankaan keskussairaalan rakennustyömaalla ryhmäkuvaan kokoontuneina* [valokuva]. (1979). Kuva on ollut Rakentaja-lehdessä 38/79. Kansan Arkisto, Rakennusliiton kokoelma. Julkaistu Kansan Arkiston luvalla.

Kuva 10. [Valokuva Oulaskankaan sairaalamuseon kokoelmista]. (ca. 1985-1986) Oulaskankaan sairaalamuseo.

Kuva 21. Pohjois-Pohjanmaan liitto. (2017). *Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavan uudistaminen. 2. vaihemaakuntakaava, lehti 3* [kaava]. <https://pohjois-pohjanmaa.fi/wp-content/uploads/2020/08/4526.pdf>

Kuva 22. Oulaisten kaupunki. (2020b). *Oulaisten keskustan osayleiskaavan päivitys* [kaava]. https://www.oulainen.fi/sites/oulainen.fi/files/Oulainen_OYK_16042020____10000.pdf

Kuva 23. Oulaisten kaupunki. (1991). *Oulainen – Kasarminmäki. Oulaisten asemakaavan muutos* [kaava]. <http://paikkatieto.sweco.fi/docs/oulainen/kaavayhdistelma/liitteet/41.pdf>

Kuva 33. [Valokuva K. Niemen kuva-albumista]. (ca. 1930-1940-luku) Kyllikki Niemen kuva-albumi.

Kartta 1. Maanmittauslaitos. (n.d.a) *Piipsjärvi-Matkaniva 1954-1955. Peruskartta 1:20000. Hakusana: Oulainen. Karttalehdet 243401, 243303* [kartta]. Haettu 16.02.2021 osoitteesta <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi> (CC BY 4.0).

Kartta 2. Maanmittauslaitos. (n.d.b) *Piipsjärvi-Matkaniva 1978-1979. Peruskartta 1:20000. Hakusana: Oulainen. Karttalehdet 243401, 243303* [kartta]. Haettu 16.02.2021 osoitteesta <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi> (CC BY 4.0).

Kartta 3. Maanmittauslaitos. (n.d.c) *Piipsjärvi-Matkaniva 1989-1991. Peruskartta 1:20000. Hakusana: Oulainen. Karttalehdet 243401, 243303* [kartta]. Haettu 16.02.2021 osoitteesta <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi> (CC BY 4.0).

Kartat 4-6. Maanmittauslaitos. (2019). *Ortokuva, värilliset tai mustavalkoiset. 2004-2020. JPEG2000_uusimmat. Karttalehti Q4243F* [ilmakekuva]. Haettu 19.01.2021 osoitteesta <https://www.csc.fi/paituli> (CC BY 4.0).

Kartta 7. Maanmittauslaitos. (2019). *Ortokuva, värilliset tai mustavalkoiset. 2004-2020. JPEG2000_uusimmat. Karttalehti Q4243F* [ilmakekuva]. Haettu 19.01.2021 osoitteesta <https://www.csc.fi/paituli> (CC BY 4.0).

Väylävirasto. (2020). *Digiroad tie- ja katutietojärjestelmä. Pohjois-Pohjanmaa_1* [SHAPE-tiedosto, K-muoto]. Haettu 19.03.2021 osoitteesta <https://www.csc.fi/paituli> (CC BY 4.0).

Kartat 8-9. Maanmittauslaitos. (2019). *Ortokuva, värilliset tai mustavalkoiset. 2004-2020. JPEG2000_uusimmat. Karttalehti Q4243F* [ilmakekuva]. Haettu 19.01.2021 osoitteesta <https://www.csc.fi/paituli> (CC BY 4.0).

Kaavio 1. Suomen virallinen tilasto (SVT). (2010). *Kuolemansyyt. 2010, 2. Tautikuolleisuus 1936–2010* [verkkajulkaisu]. ISSN=1799-5051. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 22.2.2021 osoitteesta http://www.stat.fi/til/ksyyt/2010/ksyyt_2010_2011-12-16_kat_003_fi.html. Julkaistu Tilastokeskuksen luvalla.

Kaavio 2. Tilastokeskus. (n.d.a). *Oulainen Väkiluku 1987-2019* [verkkajulkaisu]. Haettu 28.01.2021 osoitteesta https://vertinet2.stat.fi/verti/graph/viewpage.aspx?ifile=quicktables/kuntien_avainluvut_2021/avainluku_m411&isext=true&lang=3&x=800&y=800&rind=180 (CC BY 4.0).

Kaavio 3. Tilastokeskus. (n.d.b) *Oulainen Yli 64-vuotiaiden osuus väestöstä 1987-2019* [verkkajulkaisu]. Haettu 28.01.2021 osoitteesta https://vertinet2.stat.fi/verti/graph/viewpage.aspx?ifile=quicktables/kuntien_avainluvut_2021/avainluku_M478&isext=true&lang=3&x=800&y=800&rind=180 (CC BY 4.0).